

Innst. S. nr. 145

(2000-2001)

Innstilling fra kommunalkomiteen om Nasjonale minoriteter i Noreg - Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar

St.meld. nr. 15 (2000-2001)

Til Stortinget

1. INNLEIING

1.1 Samandrag

Kommunal- og regionaldepartementet viser til at stortingsmeldinga er ei oppfølging av at Noreg i 1999 ratifiserte Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoritetar. Ho er også ei oppfølging av Handlingsplan for menneskerettar, der ein gjennomgang av politikken overfor nasjonale minoritetar er eit av tiltaka.

Det finst i dag ikkje noko samla oversikt over politikken som gjeld eller er særleg relevant for nasjonale minoritetar, dvs. minoritetar med langvarig tilknytning til landet. Stortingsmeldinga er såleis den første heilskaplege gjennomgangen av prinsippa som skal liggje til grunn for statens politikk overfor jødar, kvener, rom (sigøynarar), romanifolket (taterane/dei reisande) og skogfinnar.

Meldinga drøfter ikkje politikken overfor samane, og ho tek heller ikkje opp politikken overfor nyare innvandrargrupper eller innvandringspolitikken. Ho tek likevel opp ein del generelle minoritetspolitiske spørsmål og får såleis konsekvensar for heile det feltet vi kallar politikk for eit kulturelt mangfaldig samfunn.

Regjeringa vil gjennom denne meldinga be om orsaking for dei grove overgrepa romanifolket har vore utsett for av eller med aktiv støtte frå legale norske styresmakter.

Regjeringa vil arbeide for eit samfunn som fremmar dei føresetnadene som er nødvendige for at personar som tilhøyrer minoritetar skal kunne uttrykkje, halde oppe og vidareutvikle sin identitet, både innanfor si eiga gruppe og i møte med resten av samfunnet.

Regjeringa tek sterk avstand frå dei overgrepa som har vore gjorde mot romanifolket. For å bøte på denne uretten vil Regjeringa opprette eit senter for dokumentasjon og formidling av kulturen og historia til romani-folket.

Regjeringa seier seg òg lei for den fornorskingspolitikken som har råka alle dei nasjonale minoritetane, og vil på staten sine vegner be om orsaking for den måten minoritetane er blitt behandla på.

1.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, lederen Berit Brørby, Odd Eriksen, Aud Gaundal, Einar Johansen og Leif Lund, fra Kristelig Folkeparti, Anita Apelthun Sæle og Ivar Østberg, fra Høyre, Sverre J. Hoddevik og Erna Solberg, fra Senterpartiet, Magnhild Meltveit Kleppa, og fra Sosialistisk Venstreparti, Helge Bjørnsen, viser til at Norge har et sjølstendig politisk ansvar for å legge samfunnet til rette slik at personer som tilhører minoriteter ikke diskrimineres og slik at de kan uttrykke, holde oppe og videreutvikle sin identitet, både som gruppe og som individ. I tillegg har Norge ansvar for å følge opp de forpliktelser vi har påtatt oss gjennom internasjonale avtaler og konvensjoner. Nasjonal oppfølging av disse forpliktelsene er også nødvendig for å bringe det internasjonale arbeidet for større respekt og bedre livsvilkår for nasjonale minoriteter framover. På denne bakgrunn sier flertallet seg enig i behovet for en gjennomgang av politikken overfor minoriteter i Norge.

Flertallet har under behandlingen av saken gjennomført høringer med Det Mosaiske Trossamfund, Rom, Romanifolkets landsforening, Skogfinske interesser i Norge, Norske Kveners Forbund og Hedmark fylkeskommune.

Flertallet understreker betydningen av at Regjeringen ved å be om unnskyldning for de overgrep som romanifolket har blitt utsatt for, av eller med støtte fra legale norske myndigheter, har tatt det moralske ansvar for de overgrep som er begått. Regjeringen har også

sagt seg lei for den fornorskingsprosessen som har rammet alle de nasjonale minoritetene og har bedt om unnskyldning for dette. Det er ingen tvil om at sett under ett har disse overgrepene betydd en sammenhengende og sterkt undertrykkende politikk fra stor-samfunnet overfor utsatte nasjonale minoriteter.

At myndighetene nå har tatt et oppgjør med denne politikken har vært etisk riktig og nødvendig og en forutsetning for å kunne komme videre og utvikle en helhetlig og framtidsrettet politikk for minoritetene i Norge.

Ved å følge opp med politiske forslag om ulike tiltak og ordninger som i praksis vil fremme minoritetskultur og hindre diskriminering, vil minoritetspolitikken komme over i et nytt framtidsrettet spor.

Flertallet mener meldingen er et godt utgangspunkt for dette arbeidet. Regjeringen peker på tiltak i skole og utdanning og på vern av kultur, språk og identitet og å få dokumentert de nasjonale minoritetenes mangfoldige kultur som oppfølging av meldingen. Det er viktig å understreke at de ulike gruppene har helt ulike behov og at minoritetspolitikk derfor ikke kan være ensartet.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti vil understreke at det er helt avgjørende å følge opp meldingens intensjoner med konkrete tiltak, og at det lages en tidsplan for gjennomføring av tiltakene. Tiltakene må også følges opp i praksis i budsjettene.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti ber derfor Regjeringen i budsjettet for 2002 legge fram en forpliktende plan for gjennomføring av tiltakene i meldingen og innstillingen inneholder tidspunkt for gjennomføring og framdrift for de enkelte tiltak og prosjekter.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til at meldingen er den første helhetlige gjennomgangen av prinsippene for politikken overfor nasjonale minoriteter i Norge. Disse medlemmer mener det er viktig at meldingen følges opp med konkrete tiltak. Disse medlemmer mener imidlertid det ikke bør settes en for konkret tidsplan hva angår å be Regjeringen om å orientere om framdriften allerede i budsjettet for 2002. Budsjettet legges fram høsten 2001, og det vil etter disse medlemmers vurdering være for tidlig å orientere om framdriften i konkrete prosjekter.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til at det under høringene kom fram at det er et stort behov for mer informasjon om meldingen og det videre arbeidet med minoritetspoli-

tikk overfor de individer og grupper den gjelder. Spesielt vil dette være viktig overfor grupper eller individer som ikke har sterke og samlende organisasjoner.

Flertallet vil vise til at det er et behov for informasjon om nasjonale minoriteter, både blant minoritetene men også i samfunnet generelt. Flertallet støtter således initiativet Regjeringen har tatt gjennom å gi ut et nytt informasjonsblad om nasjonale minoriteter. Et slikt informasjonsblad fra myndighetene gir bred og god informasjon til de relevante miljøer, samt det sivile samfunn. Flertallet vil peke på viktigheten av at et slikt nyttig informasjonstiltak følges opp jevnlig.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, mener det kan være nødvendig å bruke flere informasjonskanaler enn gjennom organisasjonene for å gjøre medlemmer av minoritetene oppmerksomme på tiltak eller temaer som angår dem. Disse medlemmer ber Regjeringen sørge for å styrke informasjonsarbeidet overfor minoritetene.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til at Senter mot Etnisk Diskriminering (SMED) ble opprettet i 1998. Senteret skal være et viktig redskap i kampen mot diskriminering. I SMEDs mandat står det at senteret skal behandle saker om diskriminering fra hele landet. Sakene må være fremmet av enkeltpersoner som oppholder seg i Norge. En slik sak kan også fremmes av interesseorganisasjoner på vegne av personen. Flertallet ber Regjeringen vurdere om SMED også skal ha en rolle i forhold til diskriminering av minoriteter som gruppe, ved vurdering av senterets mandat i 2002.

Flertallet støtter Regjeringens arbeid for å opprette et senter for dokumentasjon og formidling av kulturen og historia til romanifolket ved Glomdalsmuseet og at Regjeringen medvirker til at planene for Kvæntunet i Porsanger blir gjennomført.

Flertallet viser for øvrig til de ulike tiltak Regjeringen foreslår og til sine merknader under de enkelte kapitler.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet, Torbjørn Andersen og Lodve Solholm, er av den oppfatning at den norske stat skal behandle alle norske borgere mest mulig likt uavhengig av gruppetilhørighet. Retten til å utøve sitt eget språk eller kultur er helt åpenbar og fritt opp til minoritetsgruppene medlemmer selv å utøve og ta vare på. Bare på denne måten får man et ekte engasjement. Retten til å utøve eget språk og kultur trenger følgelig ikke beskyttelse av en egen statlig politikk eller gjennom lovgivningen.

Disse medlemmer mener en egen statlig politikk for alle minoritetsgrupper som etter hvert vil kunne defineres som en nasjonal minoritet vil bli

uoversiktlig, vanskelig å håndtere og bidra til å skape motsetninger mellom minoritetsgruppene.

Disse medlemmer har merket seg at departementet definerer en nasjonal minoritet som en etnisk, religiøs og/eller en språklig minoritet med langvarig tilknytning til landet, men at det hersker strid internasjonalt om riktigheten av en slik definisjon. Hva som skal forstås med begrepet "langvarig tilknytning til landet" er dessuten også svært diffust. Norge har i dag antakelig godt over 100 ulike minoritetsgrupper. Flere av dem begynte å komme til landet først i 1970. Selv om det i dag bare er fem minoritetsgrupper som regnes som nasjonale minoriteter kan dette antallet økte sterkt i årene som kommer når disse har bodd lenge nok i landet til å bli definert som en nasjonal minoritet. I fremtiden risikerer man å få over 100 ulike nasjonale minoriteter. Det sier seg selv at en egen politikk for alle disse minoritetsgruppene blir nærmest umulig å føre og skaper konflikter mellom minoritetsgruppene.

Disse medlemmer er imidlertid av den klare mening at det er på sin plass med en unnskyldning fra Regjeringen når det gjelder tidligere begåtte overgrep fra statens side mot enkelte individer av romanifolket.

Disse medlemmer ser det som riktig at nålevende mennesker av romanifolket som ble utsatt for dokumenterbare grove overgrep fra myndighetenes side tilkjennes oppreisning i form av økonomisk erstatning fra staten.

2. POLITISK GRUNNLAG FOR EIT KULTURELT MANGFALDIG NOREG

2.1 Samandrag

Sjølvs om omgrepet "nasjonal minoritet" ikkje er klart avgrensa, er det semje om at minoritetsgrupper som har ei langvarig historie i det landet dei bur i, er å rekne som nasjonale minoritetar. I erklæringa frå Wien-toppmøtet i Europarådet i 1993 blir det vist til at den omskiftelege historia i Europa har medverka til å etablere dei nasjonale minoritetane.

Meldinga er ei oppfølging av at Noreg 17. mars 1999 ratifiserte Rammekonvensjonen om vern av nasjonale minoritetar. Ho er òg ei oppfølging av St.meld. nr. 21 (1999-2000) Menneskeverd i sentrum - Handlingsplan for menneskerettigheter, der ein gjennomgang av politikken overfor nasjonale minoritetar var eit av dei varsla tiltaka.

Meldinga vil likevel ta opp ein del generelle minoritetspolitiske spørsmål, og ho vil såleis ha konsekvensar for heile det feltet vi kallar politikk for eit kulturelt mangfaldig samfunn.

2.1.1 Noreg - kulturelt mangfaldig

Alt lenge før den norske staten blei etablert, budde både samar og nordmenn i det området som no utgjør Noreg. Kvener, skogfinnar og romanifolket kjem til syne i Noregs-historia ved overgangen frå mellomalderen til ny tid, på 1500- og 1600-talet. Alle dei nasjonale

minoritetane har ei meir enn hundre år lang historie i landet.

Likevel har førestellinga om Noreg som eit kulturelt einsarta samfunn stått sterkt, og i den offentlege samtalen er minoritetar og urfolk i ein del tilfelle blitt framstilte som unntak som stadfestar regelen om at Noreg eigentleg er homogent.

Regjeringa tek utgangspunkt i at Noreg ikkje er kulturelt einsarta. Det er mange måtar å vere norsk på, og kulturelt mangfald er ein rikdom for fellesskapet.

2.1.2 Fellesskap, toleranse og like rettar

Regjeringa slår fast at nokre verdiar og premisser, som respekten for menneskerettane og grunnleggjande demokratiske prinsipp, må vere felles for alle i Noreg. Dette er ein føresetnad for at dialogen mellom grupper, individ og styresmakter skal bli vellykka, trass i skilnader når det gjeld kultur, verdiar, uttrykksformer, livssyn og måtar å leve på.

Etter Regjeringa sitt syn er det avgjerande å sjå på alle personar som eineståande individ. Alle har rett til å skape sin eigen identitet, og alle med tilknytning til ein minoritet skal sjølve få avgjere om dei vil bli behandla som tilhøyrande ein nasjonal minoritet eller ikkje. Individperspektivet er òg viktig for å kunne identifisere aktuelle problemområde. Alle - kvinner, menn, barn og unge - skal få kome til orde med sine forteljingar og oppfatningar.

Prinsippet om ikkje-diskriminering er ein viktig del av vårt verdigrunnlag. Rasisme og diskriminering er i strid med dei mest grunnleggjande verdiane våre og må motarbeidast aktivt.

Det er i visse tilfelle nødvendig å setje inn særskilde tiltak med sikte på at minoritetane skal oppnå reell likskap med majoritetsbefolkninga på alle område av det økonomiske, sosiale, politiske og kulturelle livet.

Regjeringa ser det som eit mål at behova til minoritetane så langt råd er skal bli møtte innanfor dei generelle ordningane. I somme tilfelle kan ei god løysing vere å tilpasse dei generelle ordningane slik at dei òg så treffer behova til dei nasjonale minoritetane.

Når det gjeld grunnleggjande velferdstenester, som helsetenestene og sosialtenesta, har Regjeringa som mål at dei skal vere tilpassa behova til kvar enkelt person. Det inneber at slike tenester òg så skal vere tilpassa behova til personar som tilhøyrer dei nasjonale minoritetane. Dei lokale helse- og sosialtenestene må ha eller kunne skaffe seg tilstrekkeleg kompetanse til å kunne syte for slik tilpassing til brukarane.

2.1.3 Minoritetsrettar

Regjeringa vil arbeide for eit samfunn som fremmar dei føresetnadene som er nødvendige for at personar som tilhøyrer minoritetar, skal kunne uttrykkje, halde oppe og vidareutvikle sin identitet, både innanfor si eiga gruppe og i møte med resten av samfunnet.

Kulturarven til dei nasjonale minoritetane er ein del av kulturarven i Noreg. Norske styresmakter har såleis

eit særskilt ansvar for å ta vare på kulturarven og dei kulturelle tradisjonane til minoritetane.

Regjeringa legg til grunn at ein del av behova til dei som tilhøyrrer minoritetane, berre kan bli møtte gjennom særtiltak overfor gruppene som fellesskap, til dømes når det gjeld media og utdanning.

Det er viktig å slå fast at den retten minoritetar har til å uttrykkje, halde oppe og vidareutvikle sin kultur, ikkje skal kunne brukast av nokon til å krenkje rettane til andre personar.

Regjeringa ser på retten til deltaking i samfunnslivet i Noreg, og særleg på deltaking i dei politiske avgjerdsprosessane, som grunnleggjande rettar. Minoritetane sine organisasjonar har ei viktig rolle å spele her, og organisasjonane får økonomisk støtte over statsbudsjettet for å fylle denne rolla.

Styresmaktene fører dialog med dei organisasjonane som representerer gruppene. Samstundes må personar som på eigne vegner gir stemme til ulike syn, bli høyrde.

2.1.4 Minoritetsidentitet

Utforminga av den personlege identiteten høyrer inn under privatsfæren og ikkje under feltet for staten sin politikk. Hovudregelen må vere at den det gjeld, sjølv får avgjere om ho eller han tilhøyrrer ein nasjonal minoritet. Det vil seie at prinsippet om sjølvidentifisering gjeld.

Det er individ som har ein kulturell identitet, ikkje grupper. For personar som tilhøyrrer ein nasjonal minoritet, vil tilknyttinga til minoriteten gjerne vere ein meir eller mindre viktig del av den personlege identiteten. Opplevinga av kor viktig denne delen av identiteten er, kan vere ulik i ulike samanhengar. Mange opplever at dei har sin eigen identitet knytt til fleire folkegrupper.

I alle gruppene er det ordskifte om identitet og avgrensing, historisk opphav og kulturell endring. Det er ikkje ei oppgåve for styresmaktene å delta i slike ordskifte. Samstundes har staten ei plikt, mellom anna ut frå Rammekonvensjonen om vern av nasjonale minoritetar, til å leggje forholda til rette for at personar med minoritetstilknytning kan uttrykkje, halde oppe og utvikle sin eigen identitet.

Mange personar med bakgrunn i ein av dei nasjonale minoritetane har vore utsette for eit sterkt fornorskingspress, utan at minoritetsidentiteten dermed er blitt viska ut. For mange av desse personane er det avgjerande for sjølvkjensla og sjølvrespekten at identiteten deira blir stadfesta og styrkt, både av andre som tilhøyrrer minoriteten, og av representantar for storsamfunnet.

2.1.5 Minoritetspolitikk på ulike forvaltningsnivå

Staten Noreg har skrive under ulike internasjonale menneskerettskonvensjonar og har gjennom dette teke på seg plikter overfor minoritetane.

Regjeringa vil likevel understreke at kommunar og fylkeskommunar har den same plikta som staten til å

vere med på å oppfylle dei minoritetspolitiske forpliktingane som Noreg har teke på seg. Dette tyder mellom anna at omsynet til dei nasjonale minoritetane skal vere med i dei politiske vala som må gjerast lokalt.

Noko tilsvarande kan ein seie om fristilte statlege institusjonar, som universiteta, høyskolane og NRK. Overfor staten sine egne institusjonar kan det dessutan vere aktuelt å gi særlege styringssignal gjennom konsesjonsvilkår og tildelingsbrev.

2.1.6 Oppgjør med tidlegare politikk

Den politikken staten tidlegare har ført overfor dei nasjonale minoritetane, har i lange periodar hatt assimilasjon (fornorsking) og kontroll som målsetjing.

Særleg overfor romanifolket (taterane/dei reisande) har det skjedd grove overgrep gjennom ein stor del av 1900-talet. Tiltak som busetting, plassering på institusjon, omsorgsovertaking av barn og sterilisering - formelt eller reelt grunnsett med at den det gjaldt var "omstreifar" - blei kopla saman på ein slik måte at det heile fekk eit sterkt element av tvang. Sett samla gir tiltaka eit bilete av ein samanhengande og sterkt undertrykkjande politikk frå storsamfunnet overfor ein utsett minoritet. Denne politikken var støtta og positivt sanksjonert av offentlege styresmakter (Stortinget, regjeringa, sentral og lokal forvaltning), og blei i stor utstrekning sett ut i livet av organisasjonen Norsk misjon blant hjemløse.

11. februar 1998 gav daverande kommunal- og regionalminister Ragnhild Queseth Haarstad på vegner av styresmaktene i Noreg ei offisiell orsaking til romanifolket for dei overgrepa som har skjedd. Regjeringa tek sterk avstand frå dei overgrepa som har vore gjorde mot romanifolket og ber om orsaking for den uretten som har skjedd. Noko liknande må aldri få hende igjen.

Regjeringa seier seg òg lei for den fornorskingspolitikken som har råka alle dei nasjonale minoritetane, og vil på staten sine vegner be om orsaking for den måten minoritetane er blitt behandla på.

Overgrepa mot romanifolket var særskild grove og ramma ei etnisk gruppe hardt. Tiltak for å styrkje og fremme kulturen til romanifolket kan sjåast som ei form for kompensasjon for kontroll- og fornorskingspolitikken, særleg for dei verknadene denne politikken har hatt for å svekke kulturen. Regjeringa vil derfor gjere framlegg om at det blir etablert eit senter for dokumentasjon og formidling av kulturen og historia til romanifolket. Senteret plasserast på Glomdalsmuseet på Elverum med sikte på byggjeart i 2002.

2.2 Komiteens merknader

Komiteen understreker at det norske samfunn bygger på respekt for menneskerettighetene og demokratiske prinsipper. Dette er helt grunnleggende verdier og premisser for all politikk. Alle som bor i Norge, uavhengig av hva slags bakgrunn de har, skal ha like rettigheter, plikter og muligheter i alle deler av samfunnet og til å bruke sine ressurser.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, mener at i praksis betyr dette at ulike individ og grupper trenger ulike tiltak og rammebetingelser for å kunne nytte og fylle sine retter og plikter fullt ut. En politikk for likestilling må derfor ha et stort spekter av virkemidler for å oppnå reell likeverdighet.

Flertallet understreker viktigheten av å erkjenne at Norge ikke er eller har vært kulturelt ensartet og at det ikke er noe politisk mål at det skal være det. Kulturelt mangfold er en rikdom. Vårt samfunn vil i framtida være enda mer mangfoldig enn i dag. Dagens politikk må ha dette som et positivt utgangspunkt og fremme dette mangfoldet. Dette forutsetter at myndighetene ikke bruker sine virkemidler på en måte at det hemmer mangfold eller virker krenkende. Organisasjoner, minoritetsgrupper og enkeltmennesker skal heller ikke bruke sin rett til å uttrykke, holde oppe og videreutvikle sin kultur til å krenke eller ramme andre.

Flertallet vil slå fast at prinsippene om likestilling mellom kjønnene og prinsippet om ikke-diskriminering er en viktig del av vårt verdigrunnlag. Disse verdiene er ikke kultur- eller religionsrelativistiske. Dette verdigrunnlaget er en helt nødvendig forutsetning for et likeverdig samfunn og for å kunne lykkes i arbeidet med å ivareta interessene til minoriteter.

Flertallet deler Regjeringens syn om at det trengs både individrettede tiltak og generelle tiltak som ivaretar gruppene av minoriteter både på områder som media, kultur, helse og utdanning, - for å oppnå målsettingene om likestilling. Alle må kunne være med for å påvirke hva slags tiltak som skal gjelde dem selv.

Flertallet støtter derfor Regjeringen i at minoritetenes organisasjoner må få økonomisk støtte over statsbudsjettet for å kunne delta og påvirke både den generelle samfunnsdebatten og i arbeidet med å utforme politikk for minoritetene.

Flertallet er enig i at prinsippet om selvidentifisering må gjelde.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine merknader under kap. 1.2.

3. DET INTERNASJONALE GRUNNLAGET

3.1 Samandrag

Det internasjonale minoritetsvernet bygger på ikkje-diskrimineringsprinsippet og prinsippet om likebehandling. Statane er forplikta til å arbeide for å sikre at minoritetane blir likestilte med majoritetsbefolkninga, både formelt og i praksis. Prinsippa om likebehandling og ikkje-diskriminering er nedfelte både i dei generelle menneskerettskonvensjonane og i særkonvensjonar som FNs rasediskrimineringskonvensjon og FNs barnekonvensjon.

Minoritetsrettane er i utgangspunktet formulert som rettar som individa har, saman med andre i si gruppe. Samtidig er det klart at minoritetsrettar ofte berre kan oppfyllest gjennom tiltak overfor heile gruppa, for eksempel når det gjeld massemedium, utdanning og vern av språk og kultur.

Den mest grunnleggjande føresegna i det internasjonale minoritetsvernet er artikkel 27 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettar. Ho slår fast at personar som høyrer til etniske, religiøse eller språklege minoritetar har rett til, saman med andre medlemmer av si gruppe, å dyrke sin eigen kultur, vedkjenne seg til og utøve sin eigen religion eller bruke sitt eige språk.

Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoritetar inneheld dels minimumsnormer for statane sin politikk overfor nasjonale minoritetar, dels mål som statane forpliktar seg til å arbeide for å nå. Statane skal leggje forholda til rette for at personar som høyrer til nasjonale minoritetar skal kunne gi uttrykk for, halde oppe og utvikle sin eigen identitet, sitt eige språk og sin eigen kultur, samtidig som minoritetane skal ha rett til full og effektiv deltaking i storsamfunnet. Noreg ratifiserte konvensjonen i 1999.

Europarådet har også vedteke Den europeiske pakta for vern av regions- eller minoritetsspråk. Dei statane som har ratifisert pakta, deriblant Noreg, har teke på seg ei plikt til å setje i verk særskilde tiltak for å verne og styrkje minoritetsspråk.

Arbeidet med å konvensjonsfeste rettane til nasjonale minoritetar har gått føre seg i Europarådet, men også OSSE og EU har tilhøva for nasjonale minoritetar i Europa som ein del av sitt arbeidsfelt. Situasjonen til nasjonale minoritetar, særleg i Baltikum og på Balkan, har òg vore eit tema som er blitt teke opp i fleire regionale organisasjonar/samanslutningar, som i Austersjørådet, i Stabilitetspakta og på nordisk nivå. To hovudtema går att internasjonalt, situasjonen for rom og tilhøva mellom nabostatar der ei folkegruppe som utgjør majoriteten i eit land, er ein nasjonal minoritet i nabolandet.

3.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til definisjonen av begrepet nasjonal minoritet slik det er brukt i meldingen og slutter seg til denne.

Flertallet viser også til de ulike internasjonale avtalene og konvensjonene Norge har sluttet seg til og til de beskrivelsene av innhold, avgrensinger, status og omfang som er gitt i meldingen.

Flertallet vil vise til at FN-konvensjonen mot rasediskriminering er den mest sentrale konvensjonen når det gjelder diskriminering. Norge ble part av konvensjonen 5. september 1970. Ved behandlingen av rapportene fra Norge har Rasediskrimineringskomiteen gjennom mange år pekt på behovet for å styrke det rettslige vernet mot diskriminering.

ECRI, Europarådet sin komité mot rasisme og intoleranse, gir ut rapporter om forholdene i medlemsstatene og i den andre rapporten de har laget om Norge blir Norges assimileringstiltak og systematiske og alvorlige brudd på menneskerettighetene til romanifolket påpekt.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine merknader under kap. 1.2.

4. HISTORIA TIL DEI NASJONALE MINORITETANE I NOREG

4.1 Samandrag

4.1.1 Hovudtrekk i minoritetspolitikken

Alle dei fem minoritetsgruppene meldinga handlar om, kan vise til ei over hundre år lang historie i Noreg. Kvener, skogfinnar og romanifolket kjem til syne i Noregs-historia ved overgangen frå mellomalderen til ny tid, på 1500- og 1600-talet. I alle fall var det på denne tida styresmaktene i riket blei merksame på dei.

Sjølv om alle dei fem gruppene har ei langvarig tilknytning til Noreg, representerer dei òg ulike internasjonale fellesskap. Før gruppene kom til Noreg, hadde dei tilhald i andre område i verda, og dei har såleis historiske røter også utanfor Noreg.

I politisk samanheng har denne tilknytninga til eit fellesskap utanfor Noreg hatt stor verknad som eit negativt stempel knytt til gruppene: Dei var "eigentleg innvandrarar" som på eit vis hadde ein andrerangs rett til å bu i landet. Samstundes må det slåast fast at det store fleirtalet var norske statsborgarar, både før og etter den første statsborgarskapslova av 1888. Før denne lova kom til, blei alle med fast tilhald i riket i over tre år rekna som norske statsborgarar.

Eit spesielt trekk ved kvenene og skogfinnane var at desse to gruppene i tillegg var grenseminoritetar, med dei utanriks- og tryggingsspolitiske implikasjonane som låg i dette. Det er ein lagnad som kvenene og skogfinnane har delt med mange nasjonale minoritetar, både i Europa og i verda elles.

På 1600- og 1700-talet gjorde den økonomiske tenkinga sitt til at i alle fall nokre minoritetar var velkomne. Kvenene blei på 1700-talet rekna som viktige i nordområda, for dei representerte ein jordbrukskultur som kunne medverke til å styrkje økonomien og samstundes sikre norsk territorium. Ein opna òg opp for jødiske handelsmenn i tider da landet trong kapital utanfrå.

Når synet både på skogfinnar og kvener skiftar utover på 1800-talet, har det nok delvis samanheng med økonomiske endringar, men kanskje særleg med nye nasjonalistiske ideologiar. Saman med trusselbiletet i utanrikspolitikken ("den russiske faren" og etter kvart "den finske faren") skapte dette legitimering for ein ny minoritetspolitikk - ein fornorskingspolitikk.

Assimilasjonspolitikken var den rådande politikken i store deler av Europa og i Nord-Amerika frå midten av

1800-talet. I Noreg varte denne politikken i alle fall fram til andre verdskrigen. Nasjonsbygginga hadde som føresetnad ein kultur, eitt språk og eitt folk. Nasjonalismen og nasjonalstatsideologien gav såleis ikkje rom for minoritetar. Alle grupper utanom "det nasjonsberande folket" blei "framande".

Sjølv om assimilasjonspolitikken overfor alle gruppene må kunne karakteriserast som streng, var politikken ikkje lik. Overfor kvenene og skogfinnane var midla som blei tekne i bruk, først og fremst av kulturpolitisk art. Fornorskingsarbeidet i skolen var heile tida kjerneaktiviteten. "Høgdepunktet" i politikken var likevel jordsalslova og jordsalsreglementet av 1902 for Finnmark, som sa at sal av jord berre måtte skje til norske statsborgarar som kunne snakke, lese og skrive det norske språket, og som brukte dette til dagleg. Ein har ikkje sikker kunnskap om korleis forbodet blei praktisert, men det er klare teikn på at regelen blei brukt, i alle fall i ein del tilfelle. Dette kan vere noko av bakgrunnen for at samiske og kvenske familiar tok norske slektsnamn. Verknaden av politikken var i alle høve at holdninga til kvenene som ein mindreverdige minoritet festa seg i det norske samfunnet og etter kvart også blant kvenene sjølve. Politikken medverka såleis til den tilbakegangen som kvensk kultur har opplevd i dei siste par generasjonane.

Dei andre gruppene - jødane, rom og romanifolket (taterane/dei reisande) - blei i periodar av norsk historie utsette for ein hardare politikk. Mellom tiltaka var utestenging frå riket, regulær forfølging og jamvel forsøk på utrydding. Steriliseringa av personar frå romanifolket (taterane/dei reisande) og den stramme innvandringspolitikken Noreg førte overfor rom og jødar i mellomkrigstida, kan sjåast som uttrykk for dette.

Når pendelen i etterkrigstida har svinga i meir liberal retning i den minoritetspolitiske utviklinga, kjem det truleg av at dei internasjonale ideologiske straumdraga har snudd. Ein har i aukande grad framheva verdiar som kulturelt og etnisk mangfald og menneskerettar. Engasjement og synleggjering av gruppene innanfor kulturlivet kan òg ha medverka til denne endringa.

Det synest klart at etnopolitikken, altså at minoritetane sjølve set sin eigen situasjon på den politiske dagsordenen, har vore med på å påverke dei minoritetspolitiske vala hos styresmaktene. Skipinga av minoritetsorganisasjonar og minoritetane si deltaking i det politiske feltet er ein viktig del av dette biletet.

I meldinga er det gjeve ein meir detaljert omtale av historia til dei einskilte minoritetane i Noreg.

4.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at det under høringen kom fram at det på noen punkter ikkje var samsvar mellom noen av meldingens opplysninger og organisasjonens syn på hvor mange personer som tilhørte de ulike minoritetene, og enkelte kritiske bemerkninger til noen av de historiske opplysninger gitt i meldingen.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til at historien til de nasjonale minoritetene er for lite kjent. De siste års fokus på urett og overgrep mot disse minoritetene har brakt fram både ny kunnskap og en nødvendig erkjennelse fra myndighetene om å ta ansvar for de handlingene som ble begått. Men også holdningene i samfunnet har rammet de nasjonale minoritetene hardt og bidratt til at både minoritetenes historie og kultur har vært lite kjent og i mange tilfeller nesten skjult.

Flertallet viser til at flere av de tiltakene som nå er foreslått er økt kultur- og kunnskapssatsing. Tiltakene har både de nasjonale minoritetene selv og stor-samfunnet som målgruppe og skal øke kunnskapen om og forståelsen av historien til disse minoritetene og deres rike kultur. Dette vil styrke faktagrunnlaget. Hovedformålet må være å gi de nasjonale minoritetene mulighet til å bli bedre kjent med sin egen bakgrunn og identitet, og gi allmennheten innsikt den nå mangler. Det vil også bidra til at myndighetene får et bedre grunnlag for å utvikle sin minoritetspolitikk.

Flertallet understreker i denne sammenheng behovet for økt forskningsinnsats i dette arbeidet.

Flertallet viser for øvrig til innholdet i meldingen og slutter seg til denne.

5. SITUASJONEN FOR DEI NASJONALE MINORITETANE I DAG

5.1 Samandrag

5.1.1 Bakgrunnen for staten sin politikk i dag

5.1.1.1 Ratifiseringa av Europarådets ramme-konvensjon

Noreg ratifiserte Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoritetar 17. mars 1999 (jf. St.prp. nr. 80 (1997-1998) og Innst. S. nr. 55 (1998-1999)), og konvensjonen tok til å gjelde frå 1. juli 1999 for Noreg sin del. Regjeringa vurderte det slik at både jødar, kvener, rom (sigøynarar), romanifolket (taterane/dei reisande), samar og skogfinnar oppfylte kriteria for "nasjonale minoritetar", slik at dei er omfatta av konvensjonen sitt verkeområde.

I samband med ratifikasjonen hadde Noreg høve til å gi ei erklæring om kva for grupper som skulle reknast som omfatta av konvensjonen, men valde ikkje å gjere det. Ein grunn til det var at ei slik erklæring kunne takast for å vere ei avgrensing av konvensjonen sitt verkeområde. Ein annan grunn var at erklæringa kunne vekke utilsikta reaksjonar blant personar som høyrde til dei aktuelle gruppene, til dømes romanifolket (taterane/dei reisande). Det må understrekeast at sjølv om Noreg ikkje gav noka slik erklæring, så er alle personar som tilhøyrer grupper som fell inn under kriteria for "nasjonale minoritetar", omfatta av konvensjonen sitt verkeområde. Det vil vere opp til kvar enkelt å avgjere

om han eller ho tilhøyrer gruppa, og om han eller ho vil gjere seg nytte av dei rettane konvensjonen gir.

I tida som har gått sidan ratifikasjonen, er holdninga blant dei minoritetsorganisasjonane som var skeptiske til ratifikasjonen, blitt meir positiv. I dialogen med departementa har organisasjonane ønskt at styresmak-tene skal setje inn større ressursar for å oppfylle mål-setjingane i konvensjonen. Det har ikkje kome tilbake-meldingar frå gruppene om negative erfaringar dei har hatt som følge av ratifikasjonen.

5.1.1.2 Samane - urfolk og nasjonal minoritet

Alt lenge før den norske staten blei etablert, budde både samar og nordmenn i det området som no utgjør Noreg, og samane har derfor status som urfolk.

Samstundes er det klart at samane ut frå Rammekonvensjonen om vern av nasjonale minoritetar også er å rekne som ein nasjonal minoritet, i folkerettsleg mein-ing. Det inneber at samar kan vise til føresegnene i Rammekonvensjonen om dei ønskjer det.

Før Noreg ratifiserte Rammekonvensjonen, uttalte Sametinget likevel at samane i Noreg ikkje ønskjer å bli omfatta av politikken overfor nasjonale minoritetar. Dei ønskjer i staden å verne om den statusen dei har som urfolk, og om den styrkte rettsstillinga som er opp-nådd for urfolk, mellom anna gjennom ILO-konven-sjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i sjølvstendige statar.

Norske Kveners Forbund har i ei fråsegn til Regje-ringa kravd at det blir gjort ei eiga utgreiing av kvenane sine rettar før det blir teke standpunkt til forslaga i inn-stillinga til Samerettsutvalet om retten til land og vatn i Finnmark (NOU 1997:4). I svaret til forbundet har Justisdepartementet peika på at forslaga til Sameretts-utvalet ikkje har som mål å redusere rettane til enkelt-personar eller grupper. Formålet med forslaga er først og fremst å stadfeste dei rettane som allereie eksisterer og lage ei formålstenleg forvaltningsordning som kan sikre desse rettane også for framtida.

Det er viktig å peike på at det ikkje er foreslått rettar på individuelt etnisk grunnlag. Etter forslaga er det bustad og andre geografiske avgrensingar som skal avgjere kva slags rettar ein får. Det å operere med geo-grafiske skilje er heilt vanleg, og det kan dessutan vere heilt nødvendig for å hindre overbruk av ressursane.

Etter folkerettslege avtalar som Noreg har slutta seg til, har samane som urfolk krav på å få delta i forvalt-ninga av ressursar som er nødvendige som grunnlag for kulturen deira. Derfor har Samerettsutvalet føre-slått at Sametinget får ei rolle i forvaltninga av grunnen i Finnmark.

Høyringa om innstillinga frå Samerettsutvalet frå 1997 blei avslutta hausten 1999. Justisdepartementet arbeider no med å førebu lovforslag på grunnlag av innstillinga og høyringsrunden.

5.1.1.3 Tilhøvet til nyare innvandrargrupper

Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjo-nale minoritetar gjeld for minoritetar som har ei histo-

risk tilknytning til landet. Nyare innvandrargrupper er såleis ikkje omfatta av rettane i konvensjonen.

Det er den nasjonale minoriteten som gruppe som skal dra nytte av tiltak for å halde oppe kultur og språk, men det er vanskeleg å skilje ut nye innvandrarak frå den nasjonale minoriteten når ein utformar generelle tiltak mot individ som høyrer til ein minoritet, til dømes tilbod om språkopplæring. Det er etter Regjeringa sitt syn uheldig å skilje ut nyare innvandrarak frå ein nasjonal minoritet når det gjeld generelle individretta tiltak.

5.1.2 Nærmare om gruppene - krav og behov

Historia og situasjonen til gruppene er forskjellig, og dei har gjort ulike erfaringar i møtet med det norske storsamfunnet. Det gjer at gruppene har ulike oppfatning av sin eigen situasjon og ulike krav og prioriteringar. Heller ikkje innanfor gruppene er krava samstemte.

Det er òg usemje internt i gruppene om ein på vegner av gruppa skal fremme krav om tiltak for å ta vare på språk og kultur. Det er personar med tilknytning til gruppene som ikkje ønskjer å framstå som ein minoritet med andre skikkar og ein annan kultur enn majoritetsamfunnet. Det er viktig å understreke at den enkelte har ein klar rett til å avgjere om han eller ho tilhøyrer den nasjonale minoriteten eller ikkje.

Regjeringa ønskjer så langt råd er å bruke dei same nemningane på grupper og språk som dei med tilknytning til gruppene bruker. I somme tilfelle er dei som har tilknytning til ei gruppe, ikkje samde om kva nemning storsamfunnet bør bruke på gruppa eller språket deira. Dette er løyst i meldinga ved å bruke fleire av dei nemningane som blir brukte av gruppa, til dømes "romani-folket (taterane/dei reisande)".

I meldinga er det gjort nærare greie for ulike nemningar på dei einskilte minoritetsgruppene og språket deira.

5.1.2.1 Jødane

Jødane reknar seg som ein religiøs minoritet, men òg som ein kulturell og språkleg minoritet.

Etter den andre verdskrigen har norske styresmakter ikkje hatt særskilde tiltak i forhold til jødar, ut over prinsippet om religionsfridom og støtte til trussamfunn. Jødane har i ein viss monn bygd opp egne institusjonar på ein del område, til dømes barnehage og aldersinstitusjon.

Dei mosaiske trussamfunna i Oslo og i Trondheim, som til saman har om lag 1 100 medlemmer tek imot økonomisk støtte i kraft av å vere trussamfunn. Som ein del av jødebuoppgjeret blei det utbetalt 150 mill. kroner til dei mosaiske trussamfunna i Noreg i mai 1999. Midlane skal gå til sikring av jødisk kultur og framtid i Noreg.

Jødane peikar på behovet for å spreie kunnskap om jødedom, jødisk liv i Noreg og jødisk historie på alle nivå i utdanningssystemet.

Dei mosaiske trussamfunna krev fullt fritak frå faget kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering ("KRL-faget").

Dei meiner vidare at det bør givast tilskot til alle trus- og livssynsgrupper som driv opplæring av barn i eigen regi.

Jødane er avhengige av å importere kjøtvarer frå andre land for å kunne halda kosher (rituelt) hushald, da det ikkje er lov å slakte etter jødiske forskrifter i Noreg. Dei mosaiske trussamfunna ønskjer at det blir laga enklare rutinar for denne kjøtimporten, som blir opplevd som vanskeleg i dag. Vidare peikar dei på behov for informasjon om framgangsmåten ved import.

5.1.2.2 Kvener

Det finst i dag ingen sikre tal over kor mange menneske det er som har kvensk/finsk opphav i Noreg. I meldinga vert det hevda at eit overslag går ut på at det i dag er mellom 10 000 og 15 000 personar som reknar seg som kvener eller personar av kvensk/finsk ætt. Kvensk/finsk språk er viktig som kjenneteikn og identitetsskapande faktor for gruppa, men fornorskingsprosessen har gjort at mange ikkje lenger snakkar anna enn norsk. Fornorsking og giftarmål over etniske grenser har ført til at den sosiale identiteten til ein del av kvenene kan romme både kvensk/finsk, norsk og samisk. Det same gjeld for ein del av samane.

I dei siste tiåra har det skjedd ei etnopolitisk mobilering blant kvenene. I 1987 blei Norske Kveners Forbund etablert med utgangspunkt i tanken om at kvener er ein minoritet med særskilde folkerettslege rettar.

Norske Kveners Forbund har kravd auka driftsstøtte til kvenske organisasjonar. Dei ønskjer òg støtte til kulturdokumentasjon, utgreiing og forskning. Kvenske språk- og kultursenter vil kunne spele ei viktig rolle i å synleggjere og gjenreise kvenske kulturtradisjonar. Det finst planar for fleire slike senter, mellom anna i Porsanger og Nordreisa. Norske Kveners Forbund krev at det blir oppretta eit kvensk språkråd og eit kvensk utdanningsråd. Organisasjonen krev òg at det må opprettast egne støtteordningar til aviser, radio og fjernsyn, og til kvensk litteratur, film og teater. Forbundet vil vidare at kvener skal kunne bruke kvensk/finsk i kontakt med styresmaktene. Forbundet har sett fram krav om at det blir gitt meir opplæring på kvensk eller finsk i barnehagar, i grunnskolen og i den vidaregåande skolen. Forbundet ønskjer ei styrking av utdanninga av lærarar i kvensk/finsk og ei satsing på utvikling av læremiddel for faget finsk som andrespråk.

Norske Kveners Forbund krev at kvenske familiar skal kunne ta tilbake dei opphavlege slektsnamna sine.

For å synleggjere kvensk kultur krev Norske Kveners Forbund at lova om stadnamn av 1991 blir nytta meir aktivt også for kvenske (finske) stadnamn. Forbundet krev òg at nemninga "finske stadnamn" i lova skal endrast til "kvenske stadnamn".

5.1.2.3 Rom

Gruppa av rom i Noreg består av fleire slekter organisert på storfamilienivå. Den opphavlege gruppa i Noreg er lita; ein reknar med at ho omfattar mellom 300 og 400 personar. Somme reiser i sommarhalvåret både i Noreg og i utlandet. Mange har utstrekt kontakt med slektningar i andre delar av Europa, særleg i Sverige, Belgia og Frankrike.

I 1991 blei særomsorga for norske sigøynarar lagd ned, og rom er i dag ikkje gjenstand for særskilde offentlege tiltak.

Etter at særtiltaka blei avvikla i 1991, miste gruppa kontaktpunktet sitt hos styresmaktene. Mange rom saknar eit slikt kontaktpunkt. Rom meiner til dømes at dei blir behandla strengare av politiet enn andre grupper i befolkninga, og seier at det ikkje er uvanleg at alle må bøte når nokre få gjer noko gale. Eit kontaktpunkt kunne auke kjennskapen til gruppa og hindre at gruppa blei misforstått.

Rom i Oslo ønskjer ein permanent stad der dei kan plassere campingvognene sine. Det er òg blitt fremma krav om å få eit fast forsamlingslokale/kulturhus i Oslo. Dei ønskjer vidare tilrettelegging frå styresmaktene si side slik at det kan bli enklare å drive omreisande handelsverksemd.

5.1.2.4 Romanifolket

Det finst ingen sikre tal som viser kor mange som tilhøyrer romanifolket (taterane/dei reisande) i Noreg i dag. Det er i alle fall snakk om nokre tusen personar.

Det er stor variasjon i korleis representantar for romanifolket lever i dag. Det er skilnader i utdanningsnivå og levemåte, livssyn og korleis dei lever som reisande. Gruppetilknyttinga er definert gjennom slektskapsforhold, levestad og kultur.

Det er ikkje gitt at folk i dag ønskjer å bli oppfatta som tilhøyrande romanifolket (taterane/dei reisande). Fordommar og særomsorg har gjort sitt til at personar er blitt stempla som tatarar eller reisande utan omsyn til eigne ønske og opplevingar. På den eine sida er folk stolte av bakgrunnen sin, på den andre sida er det mange som ikkje ønskjer å skilje seg ut av frykt for diskriminering og forfølgning. Dei er engstelege for at omgjevnadene skal få vite om bakgrunnen deira.

Statlege støtteordningar og status som nasjonal minoritet blir av somme opplevd som oppreisning for urett, medan andre berre ønskjer å vere i fred og meiner det ikkje vil kome noko godt ut av statleg merksemd. Langt frå alle stoler på at dei same styresmaktene som fram til nokså nyleg førte ein politikk med sikte på å utrydde kulturen til gruppa, no reelt ønskjer å fremme den.

I dei seinare åra er det danna fleire organisasjonar for romanifolket (taterane/dei reisande).

Krava frå gruppa spenner over eit vidt spekter. Mange framhevar støtte til slektsforskning og familiesamling som sær viktig, ettersom den politikken styresmaktene tidlegare førte har gjort det vanskeleg for

mange å stå fram med sin eigentlege bakgrunn. Den statlege politikken har òg ført til at mange er blitt isolerte og skilde frå familie og andre reisande. Ønsket om å kjempe mot kunnskapsløyse, fordommar og diskriminering i det norske samfunnet står såleis svært sentralt for denne gruppa.

Organisasjonane ønskjer tiltak for å spreie kunnskap om kulturen til romanifolket (taterane/dei reisande), historia deira og situasjonen til gruppa i samfunnet. Andre tiltak går i retning av å skape sosiale møtestader. Dei ønskjer hjelp ved søknad om rettferdsvederlag, til å dokumentere eigen kultur og til å drive informasjonsverksemd.

Det er fremma ønske om eit kultursenter for å ta vare på handverk, tradisjon, levestad, språk og song- og musikkliv. Det blir arbeidd med planar om å etablere eit dokumentasjons- og formidlingssenter for kulturen til romanifolket ved Glomdalsmuseet på Elverum. Museet kan òg fungere som ein møtestad i samband med ymse kulturelle aktivitetar, som foredrag, konserter, kurs eller demonstrasjon av handverkstradisjonar.

5.1.2.5 Skogfinnar

I dei seinare åra har ein sett ei revitalisering av finnekulturen. Det finst no fleire regionale og lokale organisasjonar som arbeider med den skogsfinske kulturen, og det finst organiserte nettverk med kontaktar over landegrensene. Nettverksorganisasjonen Skogsfinske interesser i Norge fungerer som talerør overfor styresmaktene.

I dag finst det få synlege skogsfinske kulturtrekk, og det er peika på behovet for forskning som kan dokumentere skogsfinsk kultur. Krava som er fremma, gjeld forskning, kulturbevaring og kontakt med andre finskspråklege minoritetar.

Skogfinnane saknar læremiddel til bruk i grunnskolen og i vidaregåande opplæring.

Kunnskapsformidling gjennom lokal tilpassing av læreplanane blir sett på som ein føresetnad for at komande generasjonar skal kunne ta del i og identifisere seg med den skogsfinske kulturen. Skogfinnane ønskjer at det blir skriva faglitteratur om skogsfinsk historie og kultur, slik at dette kan kome inn i planane for barnehage og grunnskole. Dei ønskjer vidare å formidle kunnskap om tradisjonelle teknikkar, handverk, husflid, song, musikk, forteljartradisjonar o.a.

Dei skogsfinske organisasjonane ser eit stort behov for dokumentasjonsarbeid og ønskjer eit eige kompetansesenter innanfor det skogsfinske busetjingsområdet. Dei ønskjer at senteret skal ha ein museumsfunksjon, men med vekt på formidling og revitalisering av skogsfinsk kultur. Organisasjonane ønskjer at eit slikt senter skal vere statleg finansiert, slik at det ikkje blir bunde av lokale administrative og geografiske avgrensingar. Dei meiner dette er ein føresetnad for å utvikle eit godt samarbeid på tvers av kommunale og fylkeskommunale grenser.

5.2 Komiteens merknader

5.2.1 Generelt

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, understreker betydningen av at Norge har ratifisert Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter og viser til partiens merknader i Innst. S. nr. 55 (1998-1999).

Flertallet viser til meldingens avklaring på avgrensingen mellom rettigheter som urfolk og rettigheter som nasjonal minoritet og til at Sametinget har uttalt at de ikke ønsker status som nasjonal minoritet, men vil verne om statusen som urfolk. Flertallet tar dette til etterretning.

Flertallet viser ellers til at Justisdepartementet arbeider med å forberede lovforslag på grunnlag av Samerettsutvalgets innstilling og høringsrundene til denne.

Flertallet viser til at Europakonvensjonen definerer rettigheter til minoriteter som har ei historisk tilknytning til landet og at nye innvandrere ikke er omfattet av konvensjonen. Flertallet deler Regjeringens syn på at det allikevel er uheldig å skille ut nye innvandrere fra en definert nasjonal minoritet når det gjelder generelle individrettede tiltak.

Flertallet understreker at situasjonen for de ulike nasjonale minoritetene er svært forskjellig og på ingen måte kan sammenlignes og at dette må få konsekvenser for mangfoldet av tiltak.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine merknader under kap. 1.2.

5.2.2 Jødene

Komiteen viser til meldingen og har merket seg de ulike krav og forslag som er kommet fra det mosaiske trossamfunn.

Komiteen vil vise til St.prp. nr. 82 (1997-1998) og til Innst. S. nr. 108 (1998-1999) om det historiske og moralske oppgjøret med den behandlingen jødene fikk under den andre verdenskrig. Som en del av jødebooppgjøret ble det utbetalt en kollektiv erstatning på 150 mill. kroner som skal gå til sikring av jødisk kultur og framtid i Norge.

Komiteen viser til at jødiske flyktninger som kommer til Norge har ønsket å bli bosatt i nærheten av Oslo eller Trondheim fordi det er der det er en synagoge.

Under høringene ble det fra Det mosaiske samfunn lagt vekt på at behovet for å kunne få kosher mat og åndelig og etisk veiledning under opphold på helseinstitusjoner. Komiteen viser til brev av 17. januar 2001 (vedlegg 1) fra kommunal- og regionalministeren der Regjeringen mener at dette behovet er ivaretatt.

5.2.3 Kvener

Komiteen viser til meldingen og har merket seg de ulike krav og forslag som er kommet fra Norske Kveners Forbund.

Komiteen viser til merknader i Innst. S. nr. 46 (2000-2001) der flertallet i komiteen, alle unntatt Fremskrittspartiet skriver:

"Dette flertallet har merket seg at den kvenske minoriteten har vært lite påaktet i kulturvernsammenheng. Bortsett fra samlingene ved Vadsø museum har det vært lite gjort. Dette flertallet registrerer derfor med tilfredsstillelse at planlagt prosjekt ved Kvæntunet i Børselv i Porsanger vil bli realisert og ber departementet se på mulighetene for en raskere finansiering av det planlagte administrasjonsbygget ved Kvæntunet enn den som er antydnet i meldingen.

Dette flertallet er kjent med at det er inngått en samarbeidsavtale mellom Kvæntunet og Vadsø museum - Ruija kvenmuseum, der det framgår at sistnevnte institusjon skal ha ansvar for de museale oppgaver mens Kvæntunets virksomhet knyttes til dokumentasjon, bevaring og utvikling av kvensk språk."

Komiteen forutsetter at dette følges opp med nødvendige bevilgninger.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser videre til meldingens omtale av Regionens hus i Nordreisa hvor det planlegges å etablere et kvenkultursenter. Ved godkjenning av fylkesplanen for Troms i kgl. res. av 10. november 2000 sier Regjeringen bl.a.:

"Fylkesplanen for Troms har på en helhetlig måte synliggjort og integrert det samiske og det kvenske perspektivet."

Og

"Med sin fylkesplan vil Troms fylkeskommune være en sentral støttespiller i Regjeringens arbeid for den kvenske befolkning og kvensk kultur."

Disse medlemmer er kjent med at kvenkultursenteret i Nordreisa har planlagt byggestart i 2002 og at Nordreisa kommune har søkt om statlig tilskudd til senteret. Disse medlemmer ber Regjeringen i budsjettet for 2002 komme med framtidsplan for sin medvirkning til realisering av planene for Kvænkultursenteret i Nordreisa slik at også dette kan bli fullført.

Disse medlemmer ber også Regjeringen redigjøre for Regjeringens forsknings- og mediepolitikk for kvener og andre minoriteter og legge fram forslag for å følge opp meldingens intensjoner på disse punktene.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til sin generelle kommentar innledningsvis vedrørende en konkret tidsplan.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine merknader under kap. 1.2.

5.2.4 Rom

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til at tiltak overfor rom som ble opprettet etter behandlingen av St.meld. nr. 37 (1972-1973). Dette dreide seg blant annet om boligtiltak, utdanning, næringsstøtte og barnehage. Tiltak innen denne særomsorgen ble nedlagt i 1991 og i dag finnes ikke særskilte offentlige tiltak overfor Rom.

Flertallet viser til meldingen og har merket seg de ulike krav og forslag som er kommet fra rom i Oslo. Flertallet har merket seg at de sier at de opplever diskriminering fra offentlige etater som et problem for rom og at et kontaktpunkt mot norske myndigheter, slik de hadde før, kunne hindre at gruppen blir misforstått.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti har merket seg at rom har et ønske om faste oppstillingsplasser for campingvogner i Oslo. Disse medlemmer ber Regjeringen innlede et samarbeid med Oslo kommune for se på løsning av dette spørsmålet.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine merknader under kap. 1.2.

5.2.5 Romanifolket

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til de omfattende overgrep og utstrakt diskriminering romanifolket har blitt utsatt for. Flertallet viser til brev til komiteen fra kommunal- og regionalministeren av 17. januar 2001 (vedlegg 1) der det vises til dokumentasjon på omfanget av ulovlig tvangssterilisering av tatere. Dette er dokumentert i rapporten "Sterilisering av tatere 1934-1977" skrevet av forsker Per Haave - som en del av et forskningsprogram i regi av norsk forskningsråd.

Flertallet viser til merknader i Innst. S. nr. 46 (2000-2001) der flertallet i komiteen, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, skriver:

"Dette flertallet viser til at Glomdalsmuseet på Elverum er i gang med et verdifullt prosjekt for å etablere et permanent dokumentasjons- og formidlingssenter for taterkulturen i Norge. Det er etter dette flertallets mening viktig å få realisert prosjektet og forutsetter at departementet viderefører kontakten med lokale og regionale myndigheter for å sikre medfinansiering.

Dette flertallet understreker betydningen av at museer dokumenterer, formidler og bevisstgjør forhold til våre nye landsmenns historie i Norge.

Dette flertallet vil presisere at museer for nasjonale minoriteter i hovedsak er et nasjonalt ansvar. Det er likevel naturlig med et samarbeid med lokalisering-kommune og fylke."

Flertallet viser til meldingen og til at det skal opprettes et dokumentasjonssenter for romanikulturen på Elverum.

Flertallet viser til brev til komiteen 30. januar 2001 (vedlegg 2) der Regjeringen påpeker at det ikke er avsatt midler til planlegging eller bygging i statsbudsjett for 2001 og at byggestart tidlig i 2002 derfor ikke er mulig, men at Regjeringen ønsker å få senteret på plass så snart som mulig.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti forutsetter byggestart i 2002 og ber Regjeringen sørge for at dette blir mulig gjort.

5.2.6 Skogfinner

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til at de viktigste kravene denne minoritetsgruppens organisasjoner har fremmet gjelder forskning, kulturbevaring og kontakt med andre finskspråklige minoriteter. De påpeker også et stort behov for dokumentasjonsarbeid og ønsker et kompetansesenter for dette innafor det skogfinske bosettingsområdet.

Under behandlingen av St.meld. nr. 22 (1999-2000) uttalte flertallet, alle unntatt Fremskrittspartiet:

"Flertallet ber departementet vurdere på hvilken måte staten kan bidra til å sikre vern og videreutvikling av den skogfinske kulturarv."

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti ber Regjeringen i statsbudsjettet for 2002 redegjøre for statens bidrag til dette og hvordan arbeidet skal organiseres.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine merknader under kap. 1.2.

6. TILTAK OG ARBEID FRÅ STYRESMAKTENE

6.1 Innleiing

6.1.1 Samandrag

Regjeringa stiller seg bak målsetjinga om at Noreg ikkje bør nøye seg med å leggje seg opp mot minstekrava i dei internasjonale konvensjonane. Når det gjeld minoritetspolitikken, vil Regjeringa leggje vekt på dei målsetjingane som er nedfelte i Rammekonvensjonen om vern av nasjonale minoritetar og i Den europeiske pakta om regions- eller minoritetsspråk.

6.1.2 Komiteens merknader

Tiltak og arbeid fra myndighetene

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, gir sin tilslutning til målsettingen om at Norge ikke skal nøye seg med å legge seg opp mot minstekravene i de internasjonale konvensjonene. Flertallet gir også Regjeringen sin fulle støtte i arbeidet for å nå målsettingene som er nedfelt i Rammekonvensjonen om vern av nasjonale minoriteter og i Den europeiske pakta om regions- eller minoritets-språk.

6.2 Samordningsansvar og sektoransvarsprinsippet

6.2.1 Samandrag

Kommunal- og regionaldepartementet har samordningsansvaret for statleg politikk som særleg vedkjem dei nasjonale minoritetane i Noreg. Det inneber at departementet har ansvar for å sjå til at politikken på ulike område byggjer på prinsippa om likeverd og ikkje-diskriminering, og at tiltak er i tråd med internasjonale forpliktingar. Departementet har oppretta eit tverrdepartementalt samordningsutval, som er eit viktig organ for å sikre ei slik samordning. For å sikre samordninga har Kommunal- og regionaldepartementet òg eit ansvar for å gjennomgå saker som blir lagde fram for departementet i samband med høyringar.

Senter mot etnisk diskriminering har gjennomført ei undersøking som tyder på at mange av kommunane har liten kjennskap til nasjonale minoritetar og at det er behov for meir informasjon om nasjonale minoritetar og den statlege politikken overfor dei. Kommunal- og regionaldepartementet har òg erfart at det er behov for meir informasjon, både for kommunar og fylkeskommunar og for organisasjonar og andre som har verksemd i tilknytning til nasjonale minoritetar.

Tiltak

- Kommunal- og regionaldepartementet vil frå 2001 gi ut eit informasjonsbrev om statleg politikk overfor nasjonale minoritetar.

6.2.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til at prinsippet om sektoransvar videreføres og at Kommunal- og regionaldepartementet har et samordningsansvar for politikken overfor nasjonale minoriteter. Departementet har opprettet et tverrdepartementalt samordningsutvalg som skal sørge for at politikken på ulike sektorer og områder skal bygge på prinsippene i internasjonale avtaler og konvensjoner og i prinsippene om likeverd og ikke-diskriminering. Flertallet vil understreke at det blir viktig å følge dette opp i praksis.

Senter mot etnisk diskriminering har gjennomført undersøkelser som tyder på at mange kommuner har liten kjennskap til nasjonale minoriteter og at det er et stort behov for informasjon. Flertallet viser til at Regjeringen vil gi ut et informasjonsbrev om statlig politikk i 2001. Flertallet forutsetter at slik informasjon blir kontinuerlig oppdatert og at det etableres toveis kommunikasjon med kommunene slik at innspill til nødvendige forbedringer blir fulgt opp.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine merknader under kap. 1.2.

6.3 Minoritetane si deltaking i samfunnet

6.3.1 Samandrag

6.3.1.1 Medstyringsrett og støtte til minoritetsorganisasjonar

Regjeringa ønskjer å stimulere til oppbygging av organisasjonar blant dei nasjonale minoritetane.

På denne bakgrunnen er det oppretta ei ordning med tilskot til nasjonale minoritetar, der organisasjonar med basis i ein nasjonal minoritet kan søkje om grunnstøtte frå staten. Formålet med ordninga er å støtte organisasjonar som tek vare på og representerer interessene til nasjonale minoritetar. Ordninga med tilskot skal også fremme dialog og samarbeid mellom nasjonale minoritetar, frivillige organisasjonar og offentlege styresmakter. Ordninga blir administrert av Kommunal- og regionaldepartementet.

Regjeringa held kontakten med minoritetsgruppene for å vere svært viktig og ønskjer å halde i gang og utvikle dialogen med organisasjonane også i framtida.

6.3.1.2 Minoritetane si deltaking internasjonalt

Det er viktig at også personar og organisasjonar som representerer minoritetane kan delta på den internasjonale arenaen, på lik linje med andre organisasjonar i Noreg. Dette har verdi med tanke på kompetanse- og nettverksbygging for dei nasjonale minoritetane. Samstundes kan slik deltaking vere med på å få fram eit meir dekkjande og heilskapleg bilete av situasjonen i Noreg og vere eit supplement til styresmaktene si eiga framstilling i internasjonale forum.

Tiltak:

- Representantar for nasjonale minoritetar kan på lik linje med andre søkje om å få delta på møte og søkje om støtte til deltaking. Dei kan òg søkje om midlar til andre prosjekt som gjeld forhold utanfor Noreg. Søknader som dreier seg om nordisk verksemd, kan rettast til Kommunal- og regionaldepartementet, medan søknader om støtte til verksemd i resten av verda kan rettast til Utanriksdepartementet.

6.3.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti,

Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, støtter Regjeringens arbeid for å stimulere til oppbygging av organisasjoner for å ivareta de nasjonale minoritetenes interesser og at det gis økonomisk støtte til organisasjoner med basis i nasjonale minoriteter. Det er også viktig at Regjeringen holder kontakt med og videreutvikler sin kontakt og dialog med minoritetenes organisasjoner og at denne kontakten ikke begrenses til de organisasjoner som mottar statsstøtte.

Flertallet ser det også som viktig at nasjonale minoriteter på lik linje med andre kan søke om å få delta på internasjonale møter og søke støtte til slik deltaking. Flertallet ser det som viktig at Regjeringen sørger for at rammebetingelsene for slik deltaking gir reelle muligheter til deltaking og viser til merknad om framdriftsplaner på de ulike områdene i statsbudsjettet for 2002.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til sine merknader under kap. 1.2.

6.4 Skadeerstatning og rettfærdsvederlag

6.4.1 Samandrag

6.4.1.1 Innleiing

I Innst. S. nr. 39 (1996-1997) behandla justiskomiteen i Stortinget spørsmål om erstatning og oppreisning til romanifolket (taterane/dei reisande). Fleirtalet i justiskomiteen uttalte at komiteen var oppteken av at samfunnet også skulle akseptere og respektere romanifolket i Noreg, og komiteen tok sterk avstand frå den uretten som er gjort mot denne gruppa tidlegare. Fleirtalet viste til det som var sagt i innstillinga om kva holdningar og handlingar romanifolket har vore møtt med, og sa at desse utsegnene frå Stortinget gir romanifolket som gruppe ei oppreisning. Vidare uttalte fleirtalet i komiteen at ei eventuell erstatning bør givast på individuelt grunnlag til dei som personleg har vore utsette for urett. I utgangspunktet meinte fleirtalet i komiteen at dette burde givast innanfor det allereie eksisterande systemet, til dømes ved skadeerstatning eller rettfærdsvederlag frå staten.

6.4.1.2 Skadeerstatning

Dei som har vore utsette for overgrep frå offentlege styresmakter si side, vil på ulike grunnlag kunne ha krav på erstatning etter vanlege norske skadeerstatningsreglar.

I visse høve kan ein ha rett på fri retts hjelp til å dekkje dei økonomiske kostnadene til advokat i saka.

6.4.1.3 Forelding av krav på skadeerstatning

Regelen i foreldingslova om forelding etter tjue år gjeld ikkje ved personskade når den ansvarlege eller nokon den ansvarlege heftar for, kjente eller burde kjenne til at det skadegjerande tilhøvet kunne medføre alvorleg helseskade. Ved ulovleg tvangssterilisering vil eit erstatningskrav neppe bli forelda ut frå tjueårsregelen.

Er eit krav mot staten forelda, kan ein likevel få fremma det dersom staten avgjer at forelding ikkje skal hevdast i saka.

I dei tilfella der den skadelidne vil lide eit uforskyldt tap om forelding blir gjort gjeldande, vil påstand om forelding etter Justisdepartementet sin praksis nesten utan unntak bli fråfallen. Departementet fører ein særleg liberal praksis i saker der barn og unge har vore utsette for overgrep eller forsømming frå offentlege styresmakter.

6.4.1.4 Stortinget si ordning med rettfærdsvederlag (billighetserstatning)

Rettfærdsvederlag (billighetserstatning) frå Stortinget kan søkjast av alle som utan skuld meiner å ha lide eit tap, økonomisk eller ikkje-økonomisk, som ikkje kan bli dekt gjennom andre ordningar, som trygder, sosial stønad, forsikringar eller erstatning på rettsleg grunnlag.

Dei mest vanlege tilfella der det blir gitt rettfærdsvederlag, er der personar anten har fått mangelfull skolegang, har vore utsette for feilbehandling i helsevesenet eller har vore utsette for feilvurderingar i samband med spørsmål om omsorgsovertaking av barn. I mange høve har personar som blir rekna til romanifolket (taterane/dei reisande), fått rettfærdsvederlag for mangelfull skolegang. I ein del høve er det gitt rettfærdsvederlag for overgrep som det offentlege har gjort seg skuldig i, som lobotomering, tvangssterilisering og tvangsmessig plassering på institusjon i strid med adekvat praksis og lovgiving. I desse sakene er det gitt rettfærdsvederlag på grunnlag av dei konkrete overgrepa søkjarane er blitt utsette for. Rettfærdsvederlag blir altså ikkje tilkjent berre fordi ein tilhøyrer ein nasjonal minoritet, men i tilfelle der dei generelle retningslinjene tilseier at rettfærdsvederlag skal tilkjennast.

Det er fast praksis at personar med bakgrunn frå romanifolket som har fått mangelfull skolegang, blir tilkjent 60 000 kroner i rettfærdsvederlag. Dersom dei i tillegg får tilkjent rettfærdsvederlag på andre grunnlag, blir det totale rettfærdsvederlaget fastsett etter ei skjønnsvurdering ut frå vanleg praksis i saker som kjem inn under ordninga om rettfærdsvederlag.

6.4.1.5 Jødebuoppgjeret

Det kollektive oppgjeret skal understreke at det blir teke eit oppgjer i forhold til behandlinga av heile det jødiske samfunnet i Noreg, særleg fordi den økonomiske og fysiske likvidasjonen var tiltak retta mot jødane i Noreg som gruppe. I tillegg kjem det faktum at mange jødar som blei drepne, ikkje hadde levande arvingar. Det var på bakgrunn av dette naturleg med eit økonomisk oppgjer i form av ei løyving til fellesjødiske formål både nasjonalt og internasjonalt. Samstundes blei det gitt tilbod om eit skjønnsvederlag på 200 000 kroner til dei enkeltpersonane som blei ramma av forfølginga i Noreg under den andre verdskrigen.

Det individuelle oppgjeret blei kunngjort i slutten av april 1999 i norsk og internasjonal presse. Søknadsfristen blei sett til 1. november 1999. Det blei i 1999 utbetalt om lag 126,5 mill. kroner. Pr. august 2000 var det registrert nesten 1 000 søknader om skjønnsvederlag. Til saman er det no utbetalt om lag 131,4 mill. kroner i skjønnsvederlag. Det individuelle oppgjeret er venta slutført i løpet av 2000.

Når det gjeld det kollektive oppgjeret, blei det utbetalt 150 mill. kroner til dei mosaiske trussamfunna i Noreg i mai 1999. Pengane skal gå til sikring av jødisk kultur og framtid i Noreg.

Vidare er det gitt ei løyving på 40 mill. kroner til oppretting av eit senter for studiar av holocaust og livssynsminoritetane si stilling i Noreg. Kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartementet administrerer dette (jf. St.prp. nr. 1 (2000-2001) og St.prp. nr. 1. Tillegg nr. 4 (2000-2001)).

Det er òg løyvt 60 mill. kroner til støtte utanfor Noreg sine grenser til å minnast og utvikle den jødiske tradisjonen og kulturen nazistane prøvde å utrydde. Pengane er overførte til eit internasjonalt fond som skal administrere midlane.

6.4.1.6 Eit moralsk og historisk oppgjer i forhold til romanifolket

Etter Regjeringa si oppfatning må det takast eit oppgjer med overgrepa mot romanifolket. Sjå kap. 2.1.6 foran.

6.4.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til partienes merknader i Innst. S. nr. 39 (1996-1997). Komiteen viser til at etter denne saken var ferdigbehandlet har Regjeringen gjennomført og avsluttet jødebooppgjøret med både individuell og kollektiv erstatning. I forbindelse med foreliggende stortingsmelding har Regjeringen tatt et moralsk og historisk oppgjør med den politikken som er ført i forhold til romanifolket. Komiteen ser det slik at vedtaket om å opprette et dokumentasjonssenter for romanikulturen på Elverum er en del av et kollektivt oppgjør med romanifolket. Utover dette tilrår Regjeringen å håndtere slike saker i tråd med Innst. S. nr. 39 (1996-1997), der erstatningssaker henvises til å bli behandlet på individuelt grunnlag etter skadeserstatningsreglene eller til Stortingets ordning med rettsferdsvederlag - billighetserstatning.

Komiteen viser til at reglene om forelding av krav kan føre til at saker der overgrep har skjedd, ikke kan reises etter regler om skadeserstatning og at dette også gjelder saker der den skadelidte først får kjennskap til overgrepet etter at foreldingsfristen gikk ut. Reglene om forelding etter tyve år gjelder ikke ved personskaade der den ansvarlige for skaden eller noen den ansvarlige hefter for, kjente eller burde kjenne til at tiltaket kunne medført alvorlig helseskade. Ved ulovlig tvangssterilisering vil et erstatningskrav neppe bli avvist. Komiteen viser til at departementet allikevel kan avgjøre at en sak som er foreldet blir fremmet og at i de tilfellene

den skadelidte vil lide et uforskyldt tap dersom forelding blir gjort gjeldende er praksis at forelding nesten uten unntak blir frafalt. Regjeringen har i brev til komiteen vist at det ikke føres statistikk over saker om foreldelsesinnsigelse og det er derfor vanskelig å vite hvordan praksis er. Komiteen understreker at det er viktig at staten har en konsekvent og liberal praksis om frafall av påstand om forelding og ber Regjeringen følge dette opp.

For personer med bakgrunn i nasjonale minoriteter kan det være særlig vanskelig å dokumentere i tilstrekkelig grad de overgrep som har skjedd. Årsaken til dette er i hovedsak at flere relevante arkiv er blitt destruert og/eller at viktige dokumenter er blitt borte fra de ulike arkivene som i dag finnes i Riksarkivet.

Beviskravene i slike saker kan være så tunge at det i realiteten er vanskelig å få tilkjent erstatning. Regjeringen viser i brev til komiteen til at staten har lempet kravet til bevis dersom det offentlige har makulert relevant arkivmaterieell og at erstatning er gitt i saker om mangelfull skolegang selv om dokumentasjon ikke har latt seg framskaffe. Komiteen viser til henvendelser fra Den norske kirke til Regjeringen under utarbeidelse av meldingen, der det påpekes at billighetserstatningene ikke fungerer tilfredsstillende for romanifolket. Stort sett er det tapt skolegang som har dannet grunnlaget for å få utbetalt erstatning, mens andre former for myndighetsmisbruk ikke faller inn under de retningslinjer som kvalifiserer for erstatning eller lemping av beviskrav. Dette dreier seg om tap av eiendom eller erved, opphold på Svanviken med tvangsarbeid og ufrivillig omsorgsovertakelse. Dette er tiltak som var hjemlet i lov og som myndighetene hadde ansvaret for å håndheve. Vurdering av slike saker basere seg på om vedkommende har kommet uheldig ut sammenlignet med andre i samme situasjon, basert på hva som var faglig og sosialt akseptert på den tiden skaden/tapet oppstod. Dette betyr at noen av de forhold Regjeringen nå har bedt om unnskyldning for i noen tilfeller ikke vil vurderes som erstatningsberettiget, i og med at det på den tiden overgrepene ble begått var allment akseptert. I meldingen gir ikke Regjeringen noen signaler eller synspunkter på om de anser det er behov for lemping av beviskrav i saker som kan reises som følge av slike forhold som myndighetene nå har bedt om unnskyldning for.

Komiteen ber derfor Regjeringen i samråd med Billighetserstatningsutvalget foreta en vurdering av beviskrav og kravet til sammenlignbarhet i forhold til hva som var akseptert på den tiden overgrepene ble begått og melde tilbake om dette på egnet måte.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at Sverige i 1999 opprettet en egen erstatningsordning for personer som urettmessig ble utsatt for tvangssterilisering. Steriliseringserstatningen innebærer betydelige lemping i forhold til ordinære skadeserstatningsregler. Årsaken til at

man innførte en slik lemping var at overgrepene/steriliseringssinnngrepene var gjennomført med hjemmel i lov, og Riksdagen i Sverige følte i den forbindelse et særlig ansvar for så langt det lar seg gjøre å bøte på uretten.

Disse medlemmer ber Regjeringen utrede å innføre en lignende ordning i Norge og legge dette fram for Stortinget i løpet av neste sesjon.

Disse medlemmer viser til St.meld. nr. 25 (1999-2000) Om fri rettshjelp, der det kom fram at det er et underforbruk av rettsapparatet blant de som har lavest inntekt og at de derfor lider rettstap fordi de verken har økonomi til å forfølge sakene sine eller faller inn under loven. Dette er et problem både for velferdsstaten og rettsstaten. Under behandlingen av meldingen om fri rettshjelp ble behovet både for fritt rettsråd og fri rettshjelp i de tilfeller der det offentlige var motpart tatt opp. Justiskomiteen ba under behandlingen av saken om at ordningen skulle utvides i saker der det offentlige var motpart. Regjeringen skulle komme tilbake med forslag til dette.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti ber Regjeringen legge fram forslag til endringer i fri rettshjelpsordningen slik at den utvides både med hensyn til fritt rettsråd og med hensyn til utvidelse av de saksområdene den gjelder for, så snart som mulig. Inntil dette er skjedd ber disse medlemmer Regjeringen sikre likebehandling ved å ta initiativ til å sikre at fylkesmennene har en lik og liberal praksis med hensyn til å innvilge fri rettshjelp i saker om erstatning for overgrep mot personer som tilhører nasjonale minoriteter.

6.5 Utdanning og skole

6.5.1 Samandrag

6.5.1.1 Bakgrunn

Det var først i Mønsterplan for grunnskolen av 1987 at "sigøynarane" blei nemnde som ein "tradisjonell minoritet" og at kvenene fekk spesiell omtale. Det heiter mellom anna at "det må vere ei oppgåve for skolen å ta vare på det særprega i dei kulturelle tradisjonane som lever i den kvenske og finske befolkninga". Planen kom òg med denne klare tilrådinga: "Elevane bør få tilbod om finsk som valfag. Kvensk bør trekkjast inn i undervisninga i den grad det er naturleg."

På eit generelt grunnlag blei det peika på at morsmålet er viktig, og på at skolen bør gjere sitt for at elevar frå språklege minoritetar skal kunne bli funksjonelt tospråklege. Denne mønsterplanen hadde også ein generell plan for morsmålsopplæring og ein plan for norsk som andrespråk for språklege minoritetar.

6.5.1.2 Rettsgrunnlaget

Internasjonale konvensjonar, rekommandasjonar og erklæringar set minimumsnormer i verdssamfunnet for dei rettane minoritetar har krav på. Det visast her særskilt til Den europeiske pakta for regions- eller minori-

tetsspråk (Minoritetsspråkpakta), som er aktuell når det gjeld kvensk/finsk. Her heiter det mellom anna at statane skal ha som målsetjing å "gi tilbod om høvelege former og middel for undervisning og studium av regions- eller minoritetsspråk på alle aktuelle nivå" (art. 7, pkt. 1f). Den andre er Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoritetar, der artiklane 12, 13 og 14 handlar om opplæring og forskning.

Dei nemnde artiklane i dei to konvensjonane viser til saman viktige sider av Noregs internasjonale plikter overfor dei nasjonale minoritetane når det gjeld opplæring og forskning.

Kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartementet har med heimel i opplæringslova gitt føresegnar (§ 24-1) som gir kommunane plikt til å gi elevar frå språklege minoritetar nødvendig morsmålsopplæring, tospråkleg fagopplæring og særskild norskopplæring til dei har gode nok kunnskapar i norsk til å følgje den vanlege opplæringa i skolen.

I forskrift av 16. juni 1997 nr. 791 Om læreplanverkene for grunnskolen fekk finsk status som andrespråk i område i Finnmark og Troms med kvensk/finsk befolkning. Føresegna seier at når minst tre elevar ved ein skole i dette området krev opplæring i finsk som andrespråk, har elevane rett til å få slik opplæring. Frå 1. august 1999 tok den nye opplæringslova til å gjelde, og med dette blei retten til opplæring i finsk som andrespråk lovfesta (§ 2-7).

Tiltak:

- Regjeringa ser det som viktig for framtidig rekruttering til finskopplæringa at elevar som har hatt finsk som andrespråk i grunnskolen, skal kunne halde fram med faget i vidaregåande opplæring utan å vere avhengige av opptak ved bestemte skolar. Nettbasert opplæring vil i nær framtid kunne medføre at opplæring i finsk på vidaregåande nivå kan givast utan endringar i føresegnene om retten til opplæring.

6.5.1.3 Organiseringa av opplæringa og opplærings-tilboda

Det meste av opplæringstilbodet for dei nasjonale minoritetane blir gitt etter dei vanlege behovskriteria i grunnskoleopplæringa og i vaksenopplæringa i elevane sine heimkommunar; like eins i fylkeskommunane når det gjeld den vidaregåande opplæringa. Primærkommunen og fylkeskommunen har ansvaret for å leggje forholda til rette for tilpassa opplæring på grunnskolenivå og vidaregåande nivå.

Både romanifolket (taterane/dei reisande) og rom (sigøynarane) er folkegrupper som har reising som ein del av livsforma. Opplæringa i skolen er ikkje alltid tilpassa denne livsforma. Regjeringa legg like fullt til grunn at retten og plikta til opplæring gjeld på lik linje for alle barn. Det kan derfor vere behov for å utvikle undervisningsformer som kan praktiserast jamvel om elevane reiser delar av året.

Tiltak:

- Regjeringa vil vurdere om IKT i kombinasjon med skolestøtta kontaktnett i dei aktuelle områda, kan tilpassast opplæringsbehovet hos rom (sigøynarane) og romanifolket (taterane/dei reisande), som er på reise delar av skoleåret.

Skoleåret 1998-1999 tok 707 grunnskoleelevar i 11 av dei 19 kommunane i Finnmark finsk som andrespråk. Hausten 1999 var talet 720 elevar, fordelt på 14 kommunar. For Troms fylke var elevtalet 204 skoleåret 1998-1999, fordelt på 11 av dei 25 kommunane i fylket. Hausten 1999 var det 219 elevar fordelt på 10 kommunar.

Ved Statens utdanningskontor i Troms blir det no utvikla læremiddel for nettundervisning i finsk.

For grunnskolen er det ei generell tilskotsordning for språklege minoritetar. Denne ordninga gjeld også for dei nasjonale minoritetane.

Det er ei eiga tilskotsordning for opplæring i finsk i grunnskolen.

På vidaregåande nivå er det ei tilskotsordning for språklege minoritetar. Opplæring i finsk og samisk har prioritet ved tildeling.

Både Romanifolkets landsforening og Stiftelsen Roma har teke opp med styresmaktene at det lovfesta vilkåret om fagbrev for å kunne utøve visse yrke inneber eit problem for mange frå romanifolket. Denne gruppa har sterke tradisjonar innanfor ulike område av byggebransjen (for eksempel takteking, snekring, murararbeid o.a.).

I meldinga er det gjort greie for moglegheitene for å ta fagbrev for personar som har lang praktisk erfaring, men manglande teoretisk bakgrunn.

6.5.1.4 Innhaldet i opplæringa om dei nasjonale minoritetane

Skolen er ein sentral samfunnsarena der dei nasjonale minoritetane bør vere synlege. Han kan vere ein kanal der storsamfunnet formidlar kunnskap om dei nasjonale minoritetane til barn og unge, og etter kvart til resten av majoritetsbefolkninga. Det er derfor viktig at skolen gir eit sannferdig og fordomsfritt bilete av dei nasjonale minoritetane i dagens samfunn og deira situasjon i Noreg i fortida.

Tiltak:

- Kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartementet vil også i framtida styrkje den haldningsskapande rolla opplæringa har.

6.5.1.5 Høgre utdanning

Finsk institutt ved Universitetet i Tromsø har studium i finsk språk og kultur opp til doktorgrad. Frå og med hovudfag kan studentane også konsentrere seg om kvensk språk og kultur. Universitetet har sidan 1998 gitt tilbod om semesteremne i kvensk, der det ikkje har vore sett krav om generell studiekompetanse, og der

kvener har hatt prioritet ved opptaket. Også Universitetet i Oslo har fullt studium i finsk.

Høgskolen i Finnmark har tilbod om semesteremne og grunnfag i finsk. Mellomfagstillegg blir gitt annakvart år. Det er også lagt til rette for fagdidaktikk i finsk for dei som tek lærarutdanning. Spørsmål som gjeld kunnskapsutvikling og forskning blir behandla i pkt. 6.11.

Det er mangel på lærarar som kan undervise i finsk. Det er eit mål at dei lærarane som elles er tilsette på skolen, også skal få kompetanse til å undervise i finsk. Tilsetjing av lærarar frå Finland blir ikkje sett på som noka god, varig løysing.

Tiltak:

- Statens utdanningskontor i Finnmark og Troms, som samarbeider om å betre skoletilbodet i finsk, vil foreslå tiltak for å betre lærarsituasjonen når det gjeld undervisning i finsk. Dei har etablert kontakt om dette med dei norske universitets- og høgskolemiljøa, og dessutan med universitetet i Oulo.

Regjeringa legg til grunn at kvensk kultur og kvensk/finsk språk er ein levande del av det norske samfunnslevet. Universitetet i Tromsø og Høgskolen i Finnmark har ei viktig rolle i å ta vare på og vidareføre kvensk kultur og kvensk/finsk språk.

6.5.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Høyre, viser til sine respektive merknader under kap. 1.2.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til at Statens utdanningskontor i Finnmark og Troms vil foreslå tiltak for å bedre lærersituasjonen når det gjelder undervisning i kvensk/finsk språk. Dette flertallet vil peke på at økte muligheter for etterutdanning i kvensk/finsk for lærere er et eksempel på et slikt tiltak.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til merknader under kap. 1.2 der Regjeringen i budsjettet for 2002 bes legges fram en forpliktende plan for gjennomføring av tiltakene meldingen og innstillingen inneholder, med tidspunkt for gjennomføring og framdrift for de enkelte tiltak og prosjekter.

6.6 Barn og unge

6.6.1 Samandrag

6.6.1.1 Mål for politikken overfor barn og unge

Oppvekstmiljøet til barn og ungdom er eit av dei viktigaste satsingsområda til regjeringa. Eit overordna mål er å sikre alle barn og unge likeverdige tilbod og

like høve til utvikling, uavhengig av etnisk bakgrunn, kjønn, sosial bakgrunn eller kvar i landet dei bur. Likeverd, solidaritet og medverknad er viktige verdiar i barne- og ungdomspolitikken.

Regjeringa har sett i verk fleire tiltak for å styrkje og vidareutvikle lokale oppvekstmiljø, og for å stimulere til større deltaking og medverknad av barn og unge. Desse tiltaka skal gjelde alle barn og unge, også barn og unge frå nasjonale minoritetar. Eit hinder i arbeidet med å nå desse barna og ungdommane kan vere mangel på kunnskap om kulturen og levemåten til dei nasjonale minoritetane. Den nordiske kunnskapsstatustusen som skal utarbeidast om dei nasjonale minoritetane (jf. pkt. 6.11.4), må derfor bli ein del av grunnlaget for arbeidet overfor desse gruppene.

6.6.1.2 Barne- og ungdomsorganisasjonar

Frivillige organisasjonar er viktige talerør og møtestader for barn og unge. Dei nasjonale minoritetane har dei siste åra skipa fleire eigne organisasjonar. Dersom desse organisasjonane har eit barne- og ungdomsarbeid, eller dei dannar eigne barne- og ungdomsorganisasjonar, kan det søkjast om støtte til dette arbeidet.

6.6.1.3 Om lov om barneverntenester og barnevernet si rolle

Lov om barneverntenester fastslår at barneverntene- sta skal vurdere og finne tiltak som er til beste for barnet. Ho slår vidare fast at barnevernarbeidet skal ta utgangspunkt i det enkelte barnet, familien og det miljøet barnet høyrer heime i. Det skal takast rimeleg omsyn til den etniske, religiøse, kulturelle og språklege tilhøyrsla. Barnet skal ha rett til å nyte godt av sin eigen kultur, til å vedkjenne seg og utøve sin eigen religion og til å bruke sitt eige språk. Dette inneber at dersom eit barn som tilhøyrer ein minoritet, må plasserast i fosterheim, skal barneverntenesta vurdere om det vil vere til det beste for barnet å bli plassert i ein fosterheim der fosterforeldra tilhøyrer den same minoriteten som barnet. I praksis kan dette vere vanskeleg å gjennomføre. Det skal takast omsyn til at det å bli fjerna frå familien sin inneber eit større traume for eit barn dersom det samstundes mister kontakten med sin eigen kultur.

6.6.1.4 Barnehagar

For barn med minoritetsspråkleg bakgrunn blir det gitt eit eige tilskot til tospråkleg assistanse over budsjettet til Barne- og familiedepartementet. Intensjonen er å leggje forholda til rette slik at kommunale og private barnehageeigarar kan gi barn frå språklege og kulturelle minoritetar eit godt og utviklande barnehagetilbod. Barn som tilhøyrer nasjonale minoritetar, blir omfatta av tilskotsordninga, noko som er presisert spesielt i rundskrivet for 2000 (Q-2/2001).

Tiltak:

- Særlege tiltak, der ein tek sikte på å fremme utvikling av kvensk kultur, språk og identitet i barnehagar, vil kunne få stønad frå Barne- og familiede-

partementet sine midlar over kap. 856 post 21 i statsbudsjettet. Til vanleg kan ikkje dette kombine- rast med at barnehagen får midlar frå tilskotsord- ninga for barn med bakgrunn i minoritetsspråk.

6.6.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Høyre, viser til sine respektive merknader under kap. 1.2.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til merknader under kap. 1.2 der Regjeringen i budsjettet for 2002 bes legge fram en forpliktende plan for gjennomføring av tiltakene mel- dingen og innstillingen inneholder, med tidspunkt for gjennomføring og framdrift for de enkelte tiltak og prosjekter.

6.7 Ivaretaking av språk, kultur og identitet

6.7.1 Samandrag

6.7.1.1 Kulturvern

Det bør i framtida vere eit hovudprinsipp at kulturelt mangfald også skal vere synleg i arkiv-, bibliotek- og museumssamanheng. I visse høve kan det vere aktuelt med eigne institusjonar for ei folkegruppe. Samstundes er det viktig å setje i verk tiltak og finne løysingar som gir uttrykk for samkvem, kulturmøte og samspel mel- lom ulike grupper. Det er ein kvalitet når arkiv, biblio- tek og museum speglar slikt samkvem i regionar der dette er eit viktig kjennemerke. Det kan såleis ofte vere betre å knyte ansvar og tiltak til eksisterande institusjo- nar framfor å skipe nye. Men det er da avgjerande at den aktuelle minoriteten er premissleverandør, og at tiltaket er ein del av gruppa sin innsats for å halde oppe og styrkje sin eigen kultur.

Alt i alt er det likevel behov for ekstra satsing for å gi mangfaldet i kulturbakgrunn i det moderne norske samfunnet ein tydelegare plass på kulturfeltet. Med utgangspunkt i eksisterande institusjonar lyt ein ta sikte på å markere denne dimensjonen sterkare i norsk kulturarv. Desse målsetjingane for arkiv, bibliotek og museum er nedfelte i St.meld. nr. 22 (1999-2000) Kjel- der til kunnskap og oppleving - Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige ramme- vilkår på kulturområdet.

6.7.1.2 Kulturbygg

Investeringstilskot til kulturbygg og andre tiltak - eksisterande tiltak

Gjennom somme museum og prosjekt har det alt i ein del år vore arbeidd med å dokumentere og formidle kulturen til nokre av dei nasjonale minoritetane. Vadsø museum - Ruija kvenmuseum har lenge hatt kvenkul- tur som sitt ansvarsfelt. No kjem i tillegg Kvæntun- prosjektet i bygda Børselv i Porsanger, som vil utfylle dette. Eit tidlegare heilt forsømt område er romanifol-

ket og deira kulturhistorie i Noreg. Prosjektet ved Glomdalsmuseet på Elverum, som tek sikte på å bygge opp eit permanent dokumentasjons- og formidlingssenter for denne minoritetskulturen, er såleis eit banebrytande og viktig tiltak. Satsinga på kulturen til romanifolket er frå Kulturdepartementet si side sterkt bunden opp mot prosjektet ved Glomdalsmuseet, og Norsk museumsutvikling har gjennom fleire år ytt prosjektstøtte til dette tiltaket.

Under Kulturdepartementet sitt budsjett blir det løyvt midlar til tilskotsordningar for lokale, regionale og nasjonale kulturbygg. Innanfor rammene av desse ordningane kan ein søkje om stønad til oppføring av nybygg og ombygging av eksisterande bygningar for kulturtiltak for minoritetar. Ingen av dei allereie vedtekne nasjonale kulturbyggprosjekta har som særskilt mål å ta vare på og utvikle minoritetskulturar.

Investeringsstilskot til kulturbygg - nye tiltak

I St.meld. nr. 22 (1999-2000) er det gjort greie for behov, planar, prosjekt og prioriteringar i samband med statlege og nasjonale kulturbygg. To av planane gjeld kulturtiltak for nasjonale minoritetar: ei ny avdeling for dokumentasjon og formidling av taterkulturen ved Glomdalsmuseet og eit nytt senter for kvensk språk og kultur i Børselv, Porsanger.

Glomdalsmuseet på Elverum har arbeidd med planar om å skipe eit kulturhistorisk dokumentasjons- og formidlingssenter for taterkulturen i Noreg som ei ny avdeling ved museet.

Tiltak:

- Regjeringa vil gjere framlegg om at det blir løyvd midlar til investeringar og drift med sikte på byggestart i 2002 (jf. pkt. 6.3.5).

Planane for Kvæntunet i bygda Børselv er initierte av Porsanger kommune. Kvæntunet skal bli eit senter for kvensk språk og kultur. St.meld. nr. 22 (1999-2000) viser til at Kvæntunet er viktig fordi det er knytt til eit lokalsamfunn der kvensk språk og kultur framleis er levande. Verksemda ved Kvæntunet gjeld dokumentasjon, bevaring og utvikling av kvensk språk, med hovudvekt på lingvistikk. Institusjonen skal elles arbeide med kulturarrangement og kultursamarbeid.

Byggjesakene Kvæntunet og den nye avdelinga på Glomdalsmuseet er mellom anna kjenneteikna av at behovet for historisk dokumentasjon er stort, at dei nasjonale minoritetane sjølve er aktive pådrivarar og premissleverandørar i planleggingsarbeidet, og at planane er langt framskridne. Regjeringa vil freiste å medverke til at desse prosjekta blir gjennomførte. Forslag om løyving til slike og andre prosjekt vil kome når omfanget og kostnadene er tilpassa ei forsvarleg tilskotsramme, og når ansvaret for fullfinansiering, framdrift og drift er avklart.

Regjeringa er vidare kjend med Nordreisa kommune sine planar om å etablere eit kvenkultursenter som skal

dokumentere og formidle kvensk kultur og tradisjon, særleg i Troms fylke.

6.7.1.3 Andre kulturtiltak

Ei rad kulturtiltak retta inn mot dei nasjonale minoritetane er av kortsiktig karakter og speglar så vel mangfald som vekslende behov. Dei er i hovudsak prosjektrretta. Både Kulturdepartementet og Norsk kulturråd har ved fleire høve støtta kulturtiltak for dei nasjonale minoritetane.

Kulturpolitikken vis-à-vis dei nasjonale minoritetane er ei samansett oppgåve der løysingane vil måtte variere avhengig av behova til den enkelte minoriteten og dei lokale aktørane si tolking av situasjonen. Ei fleksibel og kompetent forvaltning av prosjektrretta tiltak er viktig i utforminga av ein effektiv kulturpolitikk på fellet.

Støtte til prosjektrretta kulturtiltak for og i regi av dei nasjonale minoritetane inngår som ein del av Norsk kulturråd si regulære verksemd. Rådet vil med andre ord kunne vurdere støtte til prosjekt og tiltak som gjeld kulturvern, handverkstradisjonar, musikk, scenekunst og informasjonsbrosjyrar.

6.7.1.4 Bibliotek

Det blir gitt ei årleg løyving på 500 000 kroner til eit finsk bibliotek forankra i Vadsø bibliotek/Finnmark fylkesbibliotek. Etter avtale med staten skal biblioteket fungere som sentralbibliotek for finskspråkleg litteratur i Noreg.

6.7.1.5 Arkiv

Arkiva representerer eit fundament for kulturarven vår og er ein sentral del av den kollektive minnefunksjonen i samfunnet.

Riksarkivet får eit øyremerkt tilskot til forvaltning av arkivet etter Norsk misjon blant heimløse. Tilskotet skal dekkje ekstraarbeid og lønnsutgifter som følgje av førespurnader frå enkeltpersonar som ønskjer opplysningar om seg og familien sin, og utgifter knytte til forskarar som har fått tilgang til arkivet.

6.7.1.6 Tilhøvet mellom vern av dokumentasjon av overgrep og personvern

Spørsmålet om bevaring eller kassasjon av arkiv får ofte ein ekstra dimensjon når det er tale om personopplysningar, særleg dersom dei er av svært ømtålig eller sensitiv karakter.

Det såkalla "Åndssvakeregisteret" som inneheld informasjon om etnisk tilknytning, saman med mange andre sensitive opplysningar, er i dag deponert hos Riksarkivaren. Datatilsynet påla, i vedtak av 24. februar 2000, Riksarkivaren å anonymisere dette registeret etter ein periode på tre år.

Stiftelsen Rettferd for taperne påklaga Datatilsynet sitt vedtak til Justisdepartementet. Vidare har representantar for romanifolket i dialogen med Kommunal- og regionaldepartementet ytra sterke ønske om at slike gamle register som inneheld informasjon om enkelt-

personar si tilknytning til romanifolket, som "Åndssvakereregisteret" og "Taterregisteret" hos Kripos, blir bevarte utan anonymisering. Etter deira oppfatning er omsynet til personvernet tilstrekkeleg teke vare på ved at registra blir sikra på ein slik måte at uvedkomande ikkje kan få tilgang til opplysningane, til dømes ved deponering i Riksarkivet.

Justisdepartementet vedtok å ta klaga frå stiftelsen Rettferd for taperne til følge, slik at registeret likevel ikkje skal anonymiserast.

Regjeringa støttar synspunktet til Romanifolkets landsforening og vil understreke at omsynet til å ta vare på dokumentasjon av overgrep mot minoritetar skal vege tungt i avveginga mellom arkivvern og personvern.

6.7.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til Innst. S. nr. 46 (2000-2001) der flertallet sier:

"Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er enig i at det er en viktig utfordring å sette urfolk og minoritetskulturer i stand til å sikre og utvikle egen kultur for på den måten å bidra til å opprettholde Norge som et flerkulturelt samfunn."

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Høyre, viser til sine respektive merknader under kap. 1.2.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser også til merknader ellers i innstillingen og under kap. 1.2 der Regjeringen i budsjettet for 2002 bes legge fram en forpliktende plan for gjennomføring av tiltakene meldingen og innstillingen inneholder, med tidspunkt for gjennomføring og framdrift for de enkelte tiltak og prosjekter.

6.8 Minoritetsspråklege namn

6.8.1 Samandrag

6.8.1.1 Personnamn

Norske Kveners Forbund har i dialogen med Kommunal- og regionaldepartementet kravd at namnelova blir endra, "slik at det blir mogleg for kvenske familiar å ta tilbake sine opphavlege slektsnamn, også i tilfelle der desse namna berre har vore i bruk munnleg". Representantar for skogfinnane har kravd at dei som ønskjer det, må kunne ta tilbake sine gamle kvenske eller finske slektsnamn som etternamn eller som mellomnamn.

I dag vil det utan problem bli gitt bevilling til nylaga kvenske slektsnamn. Nylaga slektsnamn er namn som i dag ikkje er i bruk ifølgje folkeregisteret. Namnet kan altså ha vore brukt tidlegare.

Problema for kvener og skogfinnar oppstår når dei ønskjer å ta slektsnamn som er registrerte i landet og som har rettsleg vern.

Departementet har i 1999 med heimel i namnelova § 9 nr. 6 gitt samtykke til namneendring til det opphavlege kvenske slektsnamnet som ein av oldeforeldra til søkjaren hadde, når fornorsking var årsak til namnebyttet frå kvensk til norsk slektsnamn.

Ved brev av 22. april 1999 sette Justisdepartementet ned ei arbeidsgruppe som skal vurdere namnelova. Arbeidsgruppa vil vurdere endringar i namnelova, mellom anna i forhold til nasjonale minoritetar. Innstillinga frå arbeidsgruppa er planlagd levert til departementet innan utgangen av 2000.

6.8.1.2 Stadnamn

Eit utval oppnemnt av Kulturdepartementet har evaluert lov av 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn med forskrifter som likestiller norske, samiske og finske stadnamn og gir reglar for skrivemåte og bruk av fleispråklege namneformer. Kulturdepartementet vurderer for tida korleis rapporten frå utvalet skal følgjast opp. Kravet frå Norske Kveners Forbund om at nemninga "finske stadnamn" skal endrast til "kvenske stadnamn" vil bli vurdert i denne samanhengen.

6.8.1.3 Kommunenamn

Fleire kommunar i Finnmark og Troms er trespråklege, med norsk, samisk og kvensk/finsk språk. For slike kommunar kan det vere verdifullt at alle språka blir synleggjorde i kommunenamet. I dag finst det ingen kommunar som har trespråkleg kommunenamn. Porsanger kommune har søkt staten om løyve til å ha dette.

Tiltak:

- Regjeringa har opna for å godkjenne trespråklege kommunenamn på lik linje med tospråklege kommunenamn.

6.8.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Høyre, viser til sine respektive merknader under kap. 1.2.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til merknader under kap. 1.2 der komiteen ber Regjeringen i budsjettet for 2002 legge fram en forpliktende plan for gjennomføring av tiltakene meldingen og innstillingen inneholder, med tidspunkt for gjennomføring og framdrift for de enkelte tiltak og prosjekter.

6.9 Minoritetane i media

6.9.1 Samandrag

6.9.1.1 Ytringsfridom og høve til å ytre seg for minoritetar

Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 1999:27) meiner at det er viktig at det blir lagt til rette for både ein offentlig samtale innanfor minoritetane og mellom dei

ulike gruppene i samfunnet. Kommisjonen hevdar at minoritetane sine føresetnader kan seiast å vere ein "test case" på ytringsfridommen sine vilkår i samfunnet og viser mellom anna til artikkel 7 og 9 i Rammekonvensjonen.

Regjeringa meiner at ei aktiv støtte til ytringsfridom og høve til å ytre seg for minoritetane er eit viktig politisk tiltak i eit kulturelt mangfaldig samfunn.

6.9.1.2 Aviser for dei nasjonale minoritetane

Den kvenske avisa Ruijan Kaiku er i dag eit viktig forum for ytringar, informasjon og diskusjon i det kvenske samfunnet. Det øyremerka tilskottet frå Kulturdepartementet er foreslått auka til 350 000 kroner i 2001.

6.9.1.3 Radiosendingar

NRK Troms har kvar veke ei 12 minuttssending på finsk. Sendinga inneheld nyhendemeldingar, reportasjestoff, musikk og kulturinnslag.

Allmennkringkastingsrådet uttalte i sin rapport for 1999 at NRK bør vurdere å utvide sendetida, og dessutan gjere sendingane landsdekkjande.

6.9.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, mener et tilbud om aviser for minoriteter er et viktig tiltak for å utvikle minoritetenes språk og kulturer. Flertallet viser til at Regjeringen i statsbudsjettet for inneværende år foreslo, og fikk støtte til, at den kvenske avisa Ruijan Kaiku får en økning i statstilskuddet fra 250 000 kroner til 350 000 kroner. Flertallet ber Regjeringen vurdere den økonomiske situasjonen og grunnlaget for drift for avisa.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til merknader under kap. 1.2 der Regjeringen i budsjettet for 2002 bes legge fram en forpliktende plan for gjennomføring av tiltakene meldingen og innstillingen inneholder, med tidspunkt for gjennomføring og framdrift for de enkelte tiltak og prosjekter.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet viser til merknader under kap. 1.2.

6.10 Sosial- og helsepolitikk

6.10.1 Samandrag

6.10.1.1 Helse- og sosialforholda for dei ulike minoritetane

Sosial- og helsedepartementet har lite oppdatert kunnskap om helsetilstanden og levekåra til dei nasjonale minoritetane og kva forhold dei har til helse- og sosialtenestene. Minoritetane har i dialogen med styresmaktene i liten grad formulert krav og ønske på dette området.

Senter mot etnisk diskriminering har informert om at dei er blitt kontakta av rom som føler seg diskriminerte i Noreg, mellom anna når det gjeld å skaffe seg husvære. Den reisande livsforma gjer at rom kan ha vanskar med å oppfylle kravet om samanhengande butid i ein kommune for tilvising av kommunal bustad. Departementet viser spesielt til at Oslo kommune på bakgrunn av brev frå Senter mot etnisk diskriminering har gått bort frå kravet om tre års samanhengande butid for rom. Dette er eit døme på at reell likebehandling av og til krev at det blir teke omsyn til ulike føresetnader.

Den jødiske minoriteten har ein særskild alders- og sjukeheim i Oslo, som blir driven med tilskot frå Oslo kommune og Det mosaiske trussamfunnet. Regjeringa går ut frå at sjukehusa har ei imøtekomande holdning med omsyn til eventuelle ønske om kosher (rituelt) kosthald og høve til å få åndeleg og etisk rådgiving. Dette gjeld i første rekkje sjukehus og andre institusjonar i Oslo og Trondheim.

Når det gjeld kvenene sitt forhold til helse- og sosialtenestene, kan det nemnast at finsk-/kvenskspråkleg kompetanse finst i mange kommunale og fylkeskommunale institusjonar i Finnmark og Troms, men at det kan vere behov for å utnytte denne kompetansen betre. Ein skal vere merksam på at også personar som til dagleg snakkar norsk, kan ønskje å bruke morsmålet i akutte krisesituasjonar, og at tap av minne i alderdommen også kan gjere at morsmålet er det einaste språket som fungerer. Dette er ei problemstilling som er aktuell for fleire grupper.

Norsk helse- og sosialpolitikk byggjer på eit omfattande sett av brukarrettar. Alle brukarar har same rett til å bli møtte med respekt for sin spesielle livssituasjon og kulturelle bakgrunn. Regjeringa legg vekt på at tenestene skal få ei individuell utforming som speglar ei slik holdning.

Sosial- og helsedepartementet er kjend med at registrering av minoritetsbakgrunn i journalar og saksdokument har skjedd i helsevesenet og trygdeetaten, med enkelte døme heilt fram til notida. Ein veit ikkje korleis denne informasjonen har vore nytta. Sosial- og helsedepartementet seier seg lei for denne praksisen og vil understreke at dette ikkje skal skje.

Meldinga presiserer at registrering av språk kan vere legitimt, sidan dette kan vere til nytte for brukarane sjølve, til dømes for å førebu tolking. Når det gjeld romanifolket, kan omsynet til språk neppe ha vore årsaka til registrering av minoritetsbakgrunn.

6.10.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Høyre, viser til sine respektive merknader under kap. 1.2.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til merknader under kap. 1.2 der Regjeringen i budsjettet for 2002 bes legge fram en

forpliktende plan for gjennomføring av tiltakene meldingen og innstillingen inneholder, med tidspunkt for gjennomføring og framdrift for de enkelte tiltak og prosjekter.

6.11 Arbeid mot rasisme og diskriminering

6.11.1 Samandrag

Staten sin politikk overfor nasjonale minoritetar byggjer på prinsippa om likebehandling og ikkje-diskriminering. Dette er grunnleggjande prinsipp i Verdserklæringa for menneskerettane og i internasjonale menneskerettskonvensjonar.

Det er eit overordna mål for Regjeringa at alle som bur i Noreg, same kva bakgrunn dei har, skal ha reelt like høve, like rettar og like plikter til å delta i alle delar av samfunnet og til å bruke sine egne ressursar.

Nasjonale minoritetar opplever mobbing og trakassering i skolen og elles i kvardagen. Til dels er det tale om openlys diskriminering, der sterke, negative haldningar kjem til uttrykk. Det er derfor mange som tilhøyrer ein nasjonal minoritet som ikkje ønskjer å stå ope fram med bakgrunnen sin.

Senter mot etnisk diskriminering har mellom anna hjelpt til i saker der familiar med tilknytning til rom og romanifolket har blitt diskriminerte ved at dei har blitt bortvist frå campingplassar utan sakleg grunn. Senteret rapporterer og om døme på at ein søknad om lån truleg har blitt avvist på bakgrunn av den etniske opphavet til lånsøkjaren. Andre førespurnader senteret har fått gjeld sosialtenesta, helsevesenet og politiet.

Det finst i dag enkelte føresegnar som fastset eit forbod mot etnisk diskriminering på avgrensa saksområde. Det er likevel sjeldan at desse føresegnene blir prøvde for domstolane. Dei gruppene som føresegnene skal verne, opplever i liten grad at dei har eit reelt vern mot diskriminering.

Handlingsplan mot rasisme og diskriminering (1998-2001) danner grunnlaget for den politikken Regjeringa har på området.

Senter mot etnisk diskriminering blei offisielt opna 10. februar 1999 og skal verke i ein prøveperiode fram til utgangen av 2002. Senteret har som formål å sikre vernet mot etnisk diskriminering. Senteret har som hovudoppgåve å gi rettshjelp i saker om diskriminering på grunnlag av truedkjennning, rase, hudfarge og nasjonalt eller etnisk opphav og å dokumentere og overvake situasjonen når det gjeld arten og omfanget av denne typen diskriminering.

Den 3. mars 2000 sette Kongen i statsråd ned eit utval som skal greie ut ei lov mot etnisk diskriminering.

Regjeringa legg vekt på det internasjonale arbeidet mot rasisme og diskriminering. FN skal arrangere ein verdskonferanse mot rasisme i 2001, og Europarådet stod ansvarleg for ein europeisk konferanse mot rasisme i 2000. Staten vil i samarbeid med dei frivillige organisasjonane delta aktivt i prosessen fram mot verdskonferansen, som óg inneber eit arbeid på nasjonalt plan.

Regjeringa understrekar at staten har eit særskilt ansvar for å sikre at det blir sett i verk tiltak for å sikre likebehandling og motverke diskriminering.

6.11.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at Regjeringen arbeider med en egen lov mot etnisk diskriminering. Komiteen vil uttrykke støtte til dette arbeidet og til at innsatsen mot diskriminering må intensiveres.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Høyre, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser ellers til merknad under kap. 1.2 der komiteen ber Regjeringen vurdere om SMED også skal ha en rolle i forhold til diskriminering av minoriteter som gruppe.

Ved vurdering av senterets mandat i 2002 ber komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti Regjeringen i budsjettet for 2002 legge fram en forpliktende plan for gjennomføring av tiltakene meldingen og innstillingen inneholder, med tidspunkt for gjennomføring og framdrift for de enkelte tiltak og prosjekter.

6.12 Kunnskapsutvikling

6.12.1 Samandrag

6.12.1.1 Innleing

Forskning om nasjonale minoritetar skal få fram kunnskap for at politikken på feltet kan byggje på eit best mogleg grunnlag. Slik situasjonen er i dag, har styresmaktene ein del kunnskap, men mykje av kunnskapen er fragmentarisk og dessutan ikkje tilstrekkeleg dokumentert. Det er derfor behov for meir systematisert forskning om ulike problemstillingar knytte til nasjonale minoritetar og deira situasjon, til dømes når det gjeld minoritetsspråk, tilhøva for barn og unge og tilhøva mellom menn og kvinner.

Å vere med på ei nasjonal kunnskapsutvikling og å sjå til at forskingsresultata på dette området blir formidla, blir sentrale oppgåver for Kommunal- og regionaldepartementet som samordnande departement. Sektorprinsippet gjeld likevel her som på alle andre område i statsforvaltninga.

6.12.1.2 Kvener

Forskning på kvenske tilhøve går no i hovudsak føre seg ved Universitetet i Tromsø. Her er det faste forskarstillingar i kvensk/finsk språk og litteratur. Noregs forskingsråd har ei eiga satsing på kvensk forskning med eit budsjett på om lag 1,5 mill. kroner årleg.

Generelt har forskinga omkring kvenske tilhøve i første rekkje dreidd seg om språk, historie og i nokon grad etnologi og folkloristikk. Det er behov for meir forskning for å dokumentere språksituasjonen og sjå nærmare på vidareutviklinga av kvensk/finsk. Det er óg fleire aktuelle behov innanfor historisk forskning.

Det er behov for kunnskap om samspelet mellom dei ulike etniske gruppene som har levd saman på Nordkalotten i lang tid.

6.12.1.3 Romanifolket

Gjennom Noregs forskingsråd sitt forskingsprogram om romanifolket (taterane/dei reisande) er den behandlinga som romanifolket har vore utsett for frå staten, Norsk misjon blant hjemløse og resten av storsamfunnet, blitt dokumentert. Både Universitetet i Oslo og Noregs teknisk-naturvitskaplege universitet i Trondheim har laga rapportar som del av programmet. Sosial- og helsedepartementet har finansiert satsinga.

6.12.1.4 Jødar, skogfinnar og rom

Det har ikkje vore nokon koordinert forskingsinnsats omkring situasjonen til jødar, skogfinnar og rom (sigøynarar). Særleg har skogfinnane peika på behovet for å få dokumentert historia.

Opprettinga av eit senter for studium av Holocaust er no under førebuing. Regjeringa arbeider med ein modell som legg opp til at senteret blir plassert i Villa Grande (jf. St.prp. nr. 1. Tillegg nr. 4 (2000-2001)).

Det blir lagt til grunn at studiar omkring jødiske tilhøve i Noreg skal vere ein del av forskingsinnsatsen ved senteret.

6.12.1.5 Barn og unge

Tiltak:

- Barne- og familiedepartementet vil få utarbeidd ei nordisk kunnskapsoversikt om barn og ungdom frå nasjonale minoritetar som òg skal omtale barnevernet. Ved å la kunnskapsoversikta gjelde Norden, kjem det empiriske kunnskapstilfanget til å auke, samtidig som målgruppa blir større.

6.12.1.6 Sjukeleggjering av etnisk identitet

Mykje tyder på at fleire personar frå romanifolket har blitt plasserte på spesialskolar og psykiatriske institusjonar utan at det var fagleg grunnlag for det. Vi har likevel ikkje nok kunnskap om og på kva for måtar helse- og omsorgssektoren har behandla framandt levesett og etnisk identitet som sjukdom.

Tiltak:

- Sosial- og helsedepartementet vil finansiere forskning og dokumentasjon omkring den ideologien som låg bak helse- og omsorgssektoren si behandling av eit framandt levesett som sjukdom. Departementet vil også kartleggje betre kva praksis som blei følgd i det psykiske helsevernet med omsyn til sjukeleggjering av etnisk identitet.

6.12.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Høyre, viser til sine respektive merknader under kap. 1.2.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til merknader under kap. 1.2 der Regjeringen i budsjettet for 2002 bes legge fram en forpliktende plan for gjennomføring av tiltakene meldingen og innstillingen inneholder, med tidspunkt for gjennomføring og framdrift for de enkelte tiltak og prosjekter.

7. ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSA

7.1 Samandrag

Løyvingane til senteret for dokumentasjon og formidling av kulturen og historia til romanifolket vil bli fremma i dei vanlege budsjettframlegga.

7.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Høyre, viser til sine respektive merknader under kap. 1.2.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til merknader under kap. 1.2 der Regjeringen i budsjettet for 2002 bes legge fram en forpliktende plan for gjennomføring av tiltakene meldingen og innstillingen inneholder, med tidspunkt for gjennomføring og framdrift for de enkelte tiltak og prosjekter.

8. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til meldingen og når Stortinget til å gjøre slikt

vedtak:

St.meld. nr. 15 (2000-2001) - Nasjonale minoritetar i Noreg - Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar - vedlegges protokollen.

Oslo, i kommunalkomiteen, den 15. februar 2001

Berit Brørby
leder

Helge Bjørnsen
ordfører

Erna Solberg
sekretær

Vedlegg 1**Brev fra Kommunal- og regionaldepartementet v/statsråden til kommunalkomiteen, datert 17. januar 2001****Svar på spørsmål til St.meld. nr. 15 (2000-2001)
Nasjonale minoriteter i Noreg**

Jeg viser til brev av 2. januar 2001 fra Sosialistisk Venstrepartis stortingsgruppe v/Karin Andersen med spørsmål til St.meld. 15 (2000-2001) Nasjonale minoriteter i Noreg. Spørsmålene blir besvart fortløpende nedenfor.

**1. Dokumentasjon på omfanget av ulovlig
tvangssterilisering**

Omfanget av sterilisering av romanifolket (tater) er dokument gjennom rapporten *Sterilisering av tater 1934-1977* skrevet av forsker Per Haave. Rapporten er en del av et forskningsprogram om tater i regi av Norges forskningsråd.

Bakgrunnen for prosjektet var krav fra tidlig på 1990-tallet om en uavhengig undersøkelse av den politikk som var blitt ført overfor tater i Norge. Spørsmålet om sterilisering av tater ble på den tid viet stor offentlig oppmerksomhet gjennom presseoppslag og bøker. Prosjektet var opprinnelig avgrenset til den steriliseringspraksis som var hjemlet i lov i perioden 1934-77. Senere ble det utvidet til å undersøke mulig sterilisering på medisinsk indikasjon, noe som ikke reguleres av steriliseringsloven.

Rapporten gir en bred gjennomgang av bakgrunnen for steriliseringsloven av 1934 og Folkeættloven av 1942. Det fokuseres på praksis mht. sterilisering av tater og Norsk misjon blant hjemløses holdning/rolle i forhold til spørsmålet om sterilisering av tater. Rapporten bygger i tillegg til omfattende dokumentstudier på gjennomgang av steriliseringsarkivet, Misjonens arkiver i Riksarkivet og i statsarkivene, samt gjennomgang av journaler ved 5 sykehus for å undersøke mulig sterilisering på medisinsk indikasjon.

Antall tater som ble sterilisert etter steriliseringsloven av 1934 og folkeættloven av 1942:

§ 3, 1	Personer begjærer selv	22
§ 3, 2	Samtykke fra verge/kurator	57
§ 4	Begjæring framsatt av verge/kurator/ politimester/anstaltens leder	30
loven av 1942	Søknader/begjæringer	19
	Sum	128

I alt 109 personer av taterslekt ble sterilisert med hjemmel i loven av 1934 og 19 med hjemmel i loven av 1942. Dette tilsvarer 2,88 promille av alle registrerte steriliseringsinngrep med offentlig tillatelse. I tillegg ble 6 personer av taterslekt kastret med hjemmel i de nevnte lover.

Per Haave peker på at tater som ble sterilisert ikke utgjør noen ensartet gruppe. Det dreide seg om voksne og barn, flest kvinner. Enkelte var plassert i institusjon (skolehjem, åndssvake-skole, psykiatriske sykehus), andre var satt bort i forpleining eller fosterhjem. Noen var bofaste, andre ikke. Noen ble sterilisert etter eget samtykke, andre etter egen begjæring. Enkelte ønsket selv å bli sterilisert, andre følte seg tvunget til å la seg sterilisere, ikke nødvendigvis av ytre press, men fordi de stod i en vanskelig livssituasjon.

Sterilisering på medisinsk grunnlag kunne som nevnt foretas uten lovhjemmel. Undersøkelsen viser at ved ett sykehus ble 13 kvinner av taterslekt sterilisert på dette grunnlag. I tillegg er det funnet ett tilfelle i Misjonens arkiv. Tre kvinner ble under krigen sterilisert på dette grunnlag etter tillatelse av medisinaldirektøren, selv om tillatelse fra sentral helsemyndighet ikke var påkrevd her. Utfra en samlet vurdering av den praksis som ble fulgt, mener Haave at "Dette kan indikere at mer enn 230 taterkvinner ble sterilisert utenfor lovens rammer. Legger vi til tallet på inngrep med hjemmel i lov, betyr dette at over 300 taterkvinner kan ha blitt sterilisert fra 1930- til 1970-årne".

**2. Tiltak for å gjøre omreisende handelsvirksomhet
enklere**

Lov av 6. juni 1980 nr. 21 om handelsvirksomhet (handelsloven) hadde i kapittel 3 bestemmelser for handelsvirksomhet utenfor fast utsalgssted overfor forbrukere. Videre var det etter kapittel 2 et krav om handelsrett, det vil for eksempel si at eieren av et enkeltmannsforetak skulle være myndig, ikke under konkursbehandling og bosatt i riket og bodd her de siste to år. Bosettings- og botidskravet gjaldt ikke for statsborgere i stater som er parter i EØS-avtalen når de var bosatt i en slik stat.

Handelsloven hadde videre regler for handel med brukte og kasserte ting i kapittel 4. Den som skulle drive handelsvirksomhet og oppkjøp i salgsøyemed med brukte og kasserte ting, herunder brukte kunstgjenstander og antikviteter, måtte ha handelsrett og i tillegg tillatelse fra politiet, såkalt brukthandelsbevilgning/skraphandelbevilgning. Hovedhensynet bak bevilgingsordningen er å forebygge omsetning av stjalne eller ulovlig mottatt gjenstander og å lette politiets arbeid med å oppspore slike gjenstander.

Handelsloven fra 1980 ble opphevet fra og med 1. januar 2000. Reglene for handelsrett (kapittel 2) og for handelsvirksomhet utenom fast utsalgssted (kapittel 3) gjelder derfor ikke lenger. Imidlertid ble ordningen med brukthandelbevilgning (kapittel 4) opprettholdt og videreført i ny lov om handelsverksemd med brukte og kasserte ting av 22. desember 1999 nr. 105 (brukthandelloven) uten realitetsendringer.

Tillatelse etter brukthandelloven gjelder den som driver handel med varer i næring og blir gitt av politiet på stedet foretaket har sitt faste forretningssted (forretningsadresse). Dersom det skal drives handel i et annet politidistrikt, må en også ha tillatelse fra politiet der. Sammen med søknaden skal firmaattest vedlegges.

På bakgrunn av den rettsutviklingen som har skjedd på området ser Regjeringen ikke behov for ytterligere tiltak for å gjøre omreisende handelsvirksomhet enklere. Til orientering vedlegges den nye brukthandelloven med forskrifter.

3. Kosher kosthold og åndelig og etisk rådgivning ved sykehus

Som det fremgår av St.meld. nr. 15 (2000-2001), kan det særlig være aktuelt med kosher kosthold og behov for åndelig og etisk rådgivning ved sykehus i Trondheim og Oslo. Sosial- og helsedepartementet har ikke mottatt henvendelser som viser at det er behov for eventuelle retningslinjer for kosthold og åndelig og etisk rådgivning ved disse sykehus. Regjeringen går derfor utfra at disse behovene blir tilstrekkelig ivaretatt i dag.

4. Registrering av minoritetsbakgrunn i journaler

Det er som representanten Karin Andersen påpeker, ikke hjemmel for å registrere minoritetsbakgrunn i medisinske journaler. Begrunnelsen for dette er personvern hensyn. Pasienten må derfor selv opplyse helsepersonell om sin minoritetsbakgrunn i de situasjonene pasienten anser det for å være relevant. Regjeringen finner ikke medisinsk behov for å registrere minoritetsbakgrunn i medisinske journaler.

5. Ytringsfrihet for minoriteter

Staten har et klart ansvar for å legge til rette for ytringsfrihet og fri kommunikasjon i samfunnet gjennom tilrettelegging av kanaler og institusjoner for en åpen offentlig samtale. Ytringsfrihetskommisjonen har i sin utredning NOU 1999:27 foreslått å grunnlovsfeste dette ansvaret. Denne forpliktelsen omfatter selvfølgelig også de nasjonale minoritetene. Det kan nevnes at Europarådets rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter tar opp spørsmål om ytringsfrihet, bl.a. i art. 9, 3. ledd:

"Partene skal ikke hindre personer som tilhører nasjonale minoriteter, i å skape og bruke trykte medier.

Innenfor de rettslige rammer for radio- og fjernsyns-kringkasting, skal de så langt som mulig og under hensyn til bestemmelsene i 1. ledd, sikre at personer som tilhører nasjonale minoriteter, gis mulighet til å skape og bruke sine egne medier."

Når det gjelder trykt presse forvalter Kulturdepartementet i dag kun ett konkret tiltak rettet mot en nasjonal minoritet; tilskuddet til den kvenske avisen Ruijan Kaiku. Støtten er ikke gitt som ledd i en generell støtteordning, men er et øremerket tilskudd som tildeles etter særskilt vedtak i Stortinget. Tilskuddet utgjør 350 000 kroner i 2001. Kulturdepartementet har ikke mottatt henvendelser med anmodning om støtte til andre tilsvarende publikasjoner, og kjenner per i dag heller ikke til at det er tatt initiativ til å etablere aviser eller lignende blant de øvrige nasjonale minoritetsgruppene. Vi kan her også vise til at Ytringsfrihetskommisjonen i sin utredning særlig har etterlyst tiltak overfor den kvenske befolkningen:

"Bevaring og utvikling av kvensk språk og kultur er et helt spesielt nasjonalt ansvar for Norge. Det medfører også et ansvar for styrking av kvenenes ytringsmuligheter både gjennom deres egne kanaler og ellers i det offentlige rom, samt forutsetningen for deres ytringsmuligheter."

Når det gjelder kringkasting kan vi for det første nevne at allmennkringkasterne, dvs. NRK, TV2 og P4, gjennom programregler og konsesjonsvilkår er forpliktet til å dekke minoritetenes behov og til å ha et tilbud til minoritetspråklige grupper. Blant annet heter det i gjeldende konsesjon for TV2 at "Sendingene skal over tid inneholde en variert programmeny med program for så vel brede som smale seergrupper, herunder den samiske befolkningsgruppe og minoriteter." Allmennkringkastingsrådet, som skal vurdere om programvirksomheten er i samsvar med prinsippene for allmennkringkasting, har i sin rapport for 1999 blant annet kritisert P4 for manglende innfrielse av kravet om programmer for etniske minoriteter.

For øvrig kan det nevnes at nærradioer med programmer for og med nasjonale minoriteter kan få tilskudd fra Audiovisuelt produksjonsfond. Fondet ble opprettet i 1994 og gir blant annet tilskudd til nærringkastingsvirksomhet. Ved tildeling av midler til nærradioformål skal det etter retningslinjene for fondet særlig tas hensyn til søknader fra etniske og språklige minoriteter.

Vedlegg 2

Brev fra Kommunal- og regionaldepartementet v/statsråden til kommunalkomiteen, datert 30. januar 2001

Svar på Spørsmål til St.meld. nr. 15 (2000-2001) Nasjonale minoriteter i Noreg

Jeg viser til brev av 2. januar 2001, mottatt på faks hos oss 19. januar 2001, fra Sosialistisk Venstrepartis

stortingsgruppe v/Karin Andersen med spørsmål til St.meld. nr. 15 (2000-2001) Nasjonale minoriteter i Noreg. Spørsmålene blir besvart fortløpende nedenfor.

1. Dokumentasjonssenter for romanifolket - Glomdalsmuseet

I St.meld. nr. 15 (2000-2001) er det opplyst at regjeringen vil foreslå etablering av dokumentasjonssenteret plassert på Glomdalsmuseet med sikte på byggestart i 2002. Under kapittel 7 Økonomiske og administrative konsekvensar, i meldingen er det opplyst: "Løyvingane til senteret for dokumentasjon og formidling av kulturen og historia til romanifolket vil bli fremma i dei vanlege budsjettframlegga."

Glomdalsmuseet har opplyst at realiseringen kan deles i følgende tre faser: Planlegging/hovedprosjektering, bygging/ombygging og produksjon av utstillinger.

Det er ikke avsatt midler til planlegging eller bygging i statsbudsjettet for 2001. I og med at byggestart kommer etter at planlegging og hovedprosjektering er gjennomført, innebærer dette at byggestart *tidlig* i 2002 ikke er mulig, men vi ønsker selvfølgelig å få senteret på plass så snart som mulig.

Glomdalsmuseets søknad med framskrittplan og kostnadsanslag er oversendt til Statsbygg for vurdering innen 30. april d.å. Det vidare arbeid med saken vil bygge på dette grunnlaget.

2. Dokumentasjonssenter som kollektiv kompensasjon

Regjeringens forslag om å opprette et dokumentasjonssenter for romanifolkets kultur og historie kan sees på som en form for kompensasjon for kontroll- og for forskningspolitikken romanifolket har vært utsatt for, og særlig som en kompensasjon for de virkningene denne politikken har hatt for å svekke romanifolkets kultur (jf. meldingens pkt. 6.3.5.) Det foreligger ikke planer om ytterligere kompensasjonsordninger av kollektiv karakter. Regjeringen mener at de eksisterende ordningene med skadeserstatning og billighetserstatning bør kunne ivareta krav fra de personene som har vært utsatt for urett.

3. Praksis med hensyn til frafall av foreldelsesinnsigelse fra staten

Det føres ingen statistikk over saker om frafall av foreldelsesinnsigelse ved erstatningskrav mot staten. Uttalelsen i meldingen om praksis i denne typen saker er imidlertid i tråd med Justiskomiteens anbefaling i Innst. O. nr. 18 (1995-1996).

4. Krav til bevis i erstatningssaker

I ordinære søksmål vil alminnelige beviskrav gjelde. I saker om billighetserstatning av statskassen er kravet til bevis i enkelte tilfeller lempet dersom det offentlige har makulert relevant arkivmateriale, se St.prp. nr. 72 (1998-1999) side 2. I billighetserstatningssaker med krav om erstatning for mangelfull skolegang, er erstatning gitt selv om dokumentasjon er makulert eller av andre årsaker ikke har latt seg fremskaffe.

Jeg vil i denne sammenheng også vise til at Justisdepartementet høsten 2000 vedtok å omgjøre Datatilsynets vedtak om anonymisering av det såkalte "Åndsva-

keregisteret". Dette innebærer at registeret blir bevart i sin helhet, ved deponering i Riksarkivet. Regjeringen har understreket at hensynet til å ta vare på dokumentasjon av overgrep mot minoriteter skal veie tungt i avveiningen mellom arkivvern og personvern (jf. meldingens pkt. 6.6.6).

5. Den svenske ordningen med særskilt erstatning til tvangssteriliserte

Regjeringen er kjent med den svenske ordningen med særskilt erstatning til de som har blitt tvangssteriliserte i medhold av lov, men har ikke tatt stilling til om en tilsvarende ordning er aktuell i Norge.

6. Mulighet for individuell erstatning

Regjeringen viser i stortingsmeldingen til at romanifolket har vært utsatt for grove overgrep og ber på myndighetenes vegne om unnskyldning for dette. En del av overgrepene det vises til, er av en slik karakter at de vil kunne danne grunnlag for erstatning eller billighetserstatning til de personene som ble utsatt for dem. Slike saker blir vurdert individuelt og konkret innenfor de ordinære ordningene med skadeserstatning og billighetserstatning.

7. Mandatet til Senter mot etnisk diskriminering (SMED)

Senter mot etnisk diskriminering ble opprettet i 1998 for en prøveperiode på fem år. Senteret skal bidra til å bedre mulighetene til å få juridisk bistand for personer som utsettes for diskriminering og dokumentere og overvåke situasjonen mht. art og omfang av diskriminering. Med diskriminering forstås her negativ forskjellsbehandling på grunnlag av trosbekjennelse, rase, hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprinnelse.

Sakene må være fremmet av enkeltpersoner som oppholder seg i Norge. Saker fra enkeltpersoner kan også fremmes gjennom fullmektig, for eksempel interesseorganisasjoner. Det er ikke noe i veien for at flere enkeltpersoner lar seg representere samlet av en interesseorganisasjon.

3. mars 2000 ble det av Kongen i statsråd nedsatt et utvalg som skal utrede en lov mot etnisk diskriminering (jf. meldingens pkt. 6.10.3). Utvalget skal blant annet vurdere Senter mot etnisk diskriminerings mandat og rolle.

8. Praksis ved søknader om rettshjelp

Justisdepartementet forsøker til enhver tid å instruere og rettledende fylkesmennene med sikte på en entydig praksis i rettshjelpssaker. Søknader om fri rettshjelp vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle i henhold til rettshjelploven. Sakens art er av stor betydning for vurderingen. Erstatning for personskada hører til de prioriterte rettsområdene etter loven, og i denne typen saker er innvilgelsespraksis forholdsvis liberal dersom de økonomiske vilkårene er oppfylt. Søknad om billighetserstatning fordrer imidlertid såpass lite fra søker at

det i alminnelighet ikke anses nødvendig med advokatbistand i slike saker.

9. Spørsmålet om generell fri rettshjelp for nasjonale minoriteter

Det mest åpenbare problemet med en generell rett til fri rettshjelp for disse gruppene er avgrensningene. Det kan være problematisk å avgjøre hvem som hører til minoritetsgrupper. Videre kan også personer uten minoritetstilknytning på enkelte områder ha vært i tilsvarende situasjon, og dette reiser spørsmål om hensiktsmessigheten ved å trekke skillet mellom de med minoritetsbakgrunn og de uten. Fri rettshjelp til alle vil etter all sannsynlighet i tillegg medføre adskillige prosesser om erstatning, som ikke nødvendigvis vil være hensiktsmessig når det gjelder rettsapparatets arbeidsbyrde. Erstatningsgrunnlagene til de enkelte vil ha mange likhetstrekk, og enkelte prøvesaker ville kunne avklare om det er grunnlag for erstatning i denne typen saker.

10. Vurdering av billighetserstatningssaker

Vurderingen av om søker har kommet særlig uheldig ut sammenlignet med andre i samme situasjon, baserer seg på hva som var faglig og sosialt akseptert på den tiden skaden/tapet som søkes erstattet oppstod.

11. Hensynet til ivaretagelse av kulturminner i statlige etater

Det er et hovedprinsipp i miljøvernpolitikken at de enkelte sektorer har ansvar for miljøutfordringene på sine områder. Dette ansvaret omfatter også minoritetskulturenes kulturminner. Vi viser i den sammenheng til at alle departementene skal utarbeide egne sektorvise miljøhandlingsplaner for sine områder. Dette vil være en arena for å formulere mål og tiltak for å møte de utfordringer som tas opp i spørsmålet fra Stortinget.

Statens veivesen og Forsvaret, som det vises særskilt til i spørsmålet, er for øvrig underlagt planprosesser som skal ivareta hensynet til kulturminner. Vegutbygging skjer etter bestemmelsene i plan- og bygningsloven som skal sikre at slike interesser blir avdekket og vurdert i forbindelse med planprosessen. Forsvaret har planleggingsrutiner for større militære øvelser mv. som skal sikre det samme. Også innen skogbruket er det planrutiner som skal sikre at det blir tatt miljøhensyn.

Det er en utfordring at kunnskapen om hvilke kulturminner vi har og hvor de befinner seg, er mangelfull på dette området. Den immaterielle kulturen; språk, historiekunnskap, kulturuttrykk mv. er viktig for å styrke kunnskapsgrunnlaget på dette området.